زموږ کلي او باندې

Ketabton.com

سميع الدين افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:: زموږ کلي او بانډې
لیکوال:: سمیع الدین افغاني
خپرندوی:: افغان ننګ ویب پاڼه
کمپوز/ډیزاین:: اجمل اکبري
د خپرېدو کال:: د ۱۳۹۰ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

درنو لوستونکو
پدې کتاب کې د لغمان په اړه د دهیواددمعاصره څیړونکو او لیکوالانو د معتبره تاریخي لیکنو کره مطالب راټول شوي چې ددې مطالبو یادونه پدې کتاب کې لازم او ضروری ګڼل کیږي ۰ هیله ده چې ددې مطالبو په راټولولو سره مودلغمان په اړه درنو لوستونکو ته دپام وړ معلومات برابرکړي وي ۰
دمولانا دکتور محمد سعید سعید افغاني یادداشتونه ۰
دښاغلي شهسوار سنګروال صیب لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت ۰
دښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام لیکنه د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت ۰
د ښاغلی نجم الدین سعدي لیکنه لغماني اوکره او دهغه ډولونه
او همدارنګه د افغان ننګ د ښکلې پاڼې د قدرور او بادرد کارکونکو او په خاصه توګه د ښاغلي اجمل اکبری صیب نه دکتاب دتظیم برابرولو په برخه د زړه د کومي مننه کوم کور مو ودانکې ۰
دوستانو دلیکنو ته چې په کتاب کې ځای ورکړل شوی دی د دوي همکاري د یادولو او منني وړ ګڼم ۰
سمیع الدین افغاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ برخه

محترمو لوستونکو

لکه څنګه چې هرانسان خپل دژوند ، کوچني والي اودستريدوخوږيو اوترخې خاطرې له ځانه سره
په خپل ذهن کې لري ،خوکله چې دانسان عمر زياتيږي دکلي،کور،ښوونځی اوټول هغه
چاپيريال چې انسان پکې سترشوی دی او د ژوند مختلف پړاوونه يې پکې تير کړي دي
هميشه د هغه يادونه او خاطرې سرې ته په سترګو کيږي ، خو دا يادونه هغه وخت زيات
شي چې انسان د خپلو کلو او باندو او وطن څخه لرې په پردي وطن کې دمساپرۍ
اومهاجرت شپې او ورځې
تيروي . په دغه ياداشتونو کې د کلو او باندو عاميانه او پرګنيز کلتور ، رسم اورواجونو
سره د اشنا کيد لوترڅنګ عاميانه اوکليوالي اصطلاحاتوته خاصه پاملرنه شوې ده چې
ترڅومو
له يوې خوا دغه اصطلاحات ژوندي ساتلي وي اوله بلې خوا ددې اصطلاحاتو په کارولو سره
دغه ليکنې ته پرګنيز رنګ اوخوند ورکړی وي.
مورنی نيکه
زما مورنی نيکه خدای ببښلی ګل احمد د مرحوم ملا صفت ځوی وه چې د لغمان دچاردهي
دصفت
د کلي په سيمه کې تقريباً دولس جريبه ځمکه لرله چې دااندازه ځمکه په لغمان کې ديوی
کورنۍ
لپاره مناسب حاصل او ښه عايد برابرولی شي.

په هغه کلي کې چې موږ اوسيدلو د استاني بابا زيارت ، اخوند کلی او باغمرزا د کلو په
مرکزيت کې يې موقعت درلود چې د ملاصفت دکلي په نامه ياديده او دشلو کورنيو په
شاوخوا پکې هستوګنه درلوده چې د ټولو يو مشترک جومات وه .
جومات ته به دکلي سپين ږيري ، ځوانان او هلکان د لمانځه لپاره راتلل دجومات ملا به
دلمانځه څخه برسيره دکلي هلکانو او ماشومانو ته هر سهار د قاعدې بغدادي الفبا ، پنج
کتاب، قرانکريم ، قدري ، تفنګسايه ،تفسير، ګلستان ، د تفسير علوم او نور ديني کتابونو
تدريس کاوه .
نيکه به دملا اذان څخه د مخه دکلا په بياله کې اودس تازه کړ، پګړۍ به يې وتړله ،خپله شړۍ
به يې ترځان چارپيره کړه او د سهار لما نځه لپاره جومات ته ځان رساوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې به لمونځ وشو نو کلا ته تررسیدلو پورې د خـدای ذکر کاوه او تسبیح به یې اړولې ۰

نیابــه دمعمول سره سم دنیکه تر راتګه سبانــاری تیاروه ، دکلي رواج وه پــه سبا ناري کــې به دغرمې ډوډۍ په شان هر رنګ خواړه پخیدل خو د کرتو اوږره چې دوازدې سره شوي غوړي به یې په څرخني کې اچول د تازه سبو او د وچې شوې غوښې د قورمې سره خاص خوند اومزه لرله ۰

نیکه به کله چې د سبا ناری وکړنو ځاروي به یې مخکې کړل او د دامان کلا په لور به روان شو ۰ د دامان کلا چې نیکه نوې جــوړه کــړې وه او هغه د نیکه د مځکو تــر څنګ په یوې غنډۍ کې یو اځینۍ کلا وه چې په لاندې برخه کې یې لویه بیاله وه او ددغې بیالې دواړه خواو کې د انځرو او بې دانه توتو ونې ولاړې وې چې په خپل موسم کې یې ښه انځر او خواږه توتانو حاصل ورکاوه۰

نیکه به ځاروي د دهقان په مرسته د شوتلو په پټي کــې چې شوتله یې له پخوا ریبل شوې وه په مناسب ځای کې دیوې اوږدې رسی سره چې یو سر یې د ځاروي په غاړه او په بل سر کې یې دلرګو میخ وه په پټي کې میخ کړل او خپله به د دهقان سره د زمیندارۍ په کارونو بوخت شو ۰
نیکه ټوله مځکه محمد جان ماما ته چې د باغمراز په کلي کې د خپلې کورنی سره هستوګنه درلوده په دهقاني ورکړې وه خودی به هم ورسره جوخت دقلبې ، مالې ،تخم پاشلو او اوبو لګولو پورې مرسته کوله ۰
نیکه د دامان په مځکو کې د غنم ، جوار ، اوربشې او شوتلو تر څنګ رنګارنګ حبوبات او ترکاري لکه رومی او توربادنجان ، بامیا یا بینډۍ ، نــوش پیاز ، ګشنیچ ، نانا ویلنی، ترایي تـــر څنګ بادرنګ، هندوانې او خټکي هم کرل او د هغو د ابو لګولو او سرې شیندلو کار به یې د محمد جان ماما سره یو ځاي تر سره کول چې ددغه کرل شوو غله جاتو ،حبوباتو او ترکاریود حاصلاتو څخه نه تنها موږ بلکه محمد جان ماما او کله کله کلیوالو د استفادې وړ هم ګرځیدل ۰
ددې تر څنګ د غوا شدې ، ماسته ،کوچ او شړمبه هم د خدای هغه نعمتونه دي چې د کلو او بانډو اوسیدونکو لپاره خدای پیرزو کړي دي ۰

دکلي خلکو ساده او بې الایشه ژوند درلوده ،په ورځني کارونو کې رښتینولي او صداقت مهم اصل ګڼل کیده او په مشکلاتو او ستونزو کې یود بل لاس نیوی کاوه، خو کله به بیا یو نیم داسې مــکاره هم پیدا شو چې دکلي ټول اوسیدونکي به ورسره په عذاب وه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلي کې دمیلمه ښه احترام او عزت کیده، میلمه ته به بر سیره پر هغه څه چې په کور کې تیار وه اضافي خوراک او څښاک هم برابرول او د میلمه مخې ته ایښودل کیده، خو که میلمه به موړ وه نو دخوړو چایو څښل خو حتمي خبره وه، چې زموږ په سیمه او منطقه کې دچایو سره دبورې په ځای د ګوړې او پتاسو څخه استفاده کیدله٠

د ګوړې د جوړولو ترتیب

د ګوړې جوړول په لغمان کې د ځمکی لرونکو خلکو رواج وه ،هغوی به نیم جریب او یا څو بسوې

مځکه دګنیو دکرلو لپاره جدا کړه ،چې په هغه کې د ګنیو تر څنګ بادرنګ ،پیاز ،مرچ ، رومي بادنجان او نورو تر کاري او نیالونه یو ځای کـرل همداچې

دبــادرنګو او نورو ترکاریو حاصل به واخستل شو نوګنیو به سر را جګ کړی وه نو کله چې به ګنی ورسیدل او د استفادې وړ به شول بیا به د ګوړې جوړولو تدابیر نیول کیدل، هغه داسې چې په لغمان کې د ګوړې جوړولــو سیار ماشینونه وه چې پاخه ماهران یې درلودل٠ کله چې به ګني دګانۍ د ماشین څخه ووتل، او به

یا شیره به یې مخصوصو بټۍ ګانو ته ورشیوه کیدلې چې ددې بټۍ ګانو لاندی اورلګیدلی وه کله چې به دګنیو شربت نیمه جامد شکل اختیار کړ بیا به یې پس له یو معین حرارت څخه یو څه نوره مساله ورګډه کړه چې ورو ورو د حلوا په شان نرمه ګوړه او پس د سړید لو څخه کلکه او خوند وره ګوړه ورځنې جوړیدله٠

کله کله به یې مختلفی وچې میوې لکه پسته ، بادام ، چارمغز او نورې مسالې ورسره ګډولې چې هغه به یې مساله داره ،پسته اي ، بادامي یا چار مغزي ګوړه بلله٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

په لغمان کې د حیدر خانیو کلی او جامع جومات٠

په لغمان کې د حیدر خاندیو کلی او جامع جومات زموږ د کلي څخه شپږ میله لرې واټن درلود او زموږه کلیوالي ښوونځی په همدې جامع جومات کې موقعت درلوده چې استاد شیر احمد خان د دې دهاتي ښوونځی یواځنی استاد او مسؤول وه ٠
زموږ د عمر هلکان) په هغه وخت کې چې زه د اوو کلو وم (دی د هاتي ښوونځی ته تقریبا د ۱۲ کیلو مترو نه لرې هلکان پلی راتلل ، په دغه کلیوالي ښوونځی کې تردریم ټولګي پورې شاګردان په تعلیم بوخت وه ٠ استاد شیر احمد خان چې دلوړ قد او قامت خاوند ، مهربانه او مدبر ښوونکی وه ، کله کله به یې موږ تر ښوونځی پورې رهنمایي کولو او په لاره او ښوونځی کې به یې تل د نصیحت ډکې خاطرې له موږ سره شریکولې ٠

د حیدر خانیو کلی په هغه وخت کې د لاسی صنعت له نظره ډیر شهرت درلود ، هلته صنعت کارانو ښکلی چړې او چاقو ګان جوړول چې ښایسته لاستي به یې ورته برابرول او همدا رنګه د خمتا په اوبدلو کې یې هم خاص نوم درلود چې د حیدر خانیو د کلي خمتا نه یوازی په لغمان کې بلکه زموږ
د هیواد په نورو ولایاتو کې هم ځانګړی بازار او ارزښت درلود ٠

زموږ په ښوونځی کې په اوسط ډول .د سلو څخه زیاتو شاګردان زده کړه کوله چې په درې صنفونو یعنې په لمړي ، دوهم او دریم صنفونو کې په تعلیم بوخت وه چې د ښونځی ټولو صنفونو لپاره صرف یو ښوونکی وه ، او استاد شیر احمد خان کولای شول چې د ټولو شاګردانو درسي ستونزې او مشکلات حل کړی٠

درسي کتابونه ټولو ته نه رسیدل ،کله به یو کتاب په دوو او یا څو شاګردانو شریک ویشل کیده ٠
ښوونکی صاحب به د دریم ټولګي لایقه هلکان د خپل تدریسی پروګرامو ترڅنګ په لمړی او دوهم ټولګیو کې وګمارل چې افتخاري درس ورکړي چې دې کار له یوې خوا لایقه شاګردان د تدریس د میتود او رویشونو سره اشنا کول او له بلې خوا د غه شاګردان د استاد شیر احمد خان سره د تدریسي پلانونو په عملي کولو کې ډیر مثمره رول لوبوه ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې د قلم ،کاغذ او نورو قرطاسيوي موادو نشتوالی احساسوه نو د کاغذ پر ځای مو دوړې توري تختې څخه چې د خپلو کتابونو سره د ځانه سره کور ته وړله او راوړلـه استفاده کوله هغه داسې چې هر شاګرد به دا وړه تخته ، د کړکو قلم او مشوانۍ چې د غنمو سیاهي به پکې وه له ځانه سره لرله، شاګردانو به د درس د شروع کیدو څخه څو شیبې دمخه دا تخته داوبو سره د جومات یا ښوونځی په بیالې کې مینځله او وروسته بـه یې تخته ګل یا د تختې مخصوصه خټه پرې و مښله
بـیا به یې دلاس په څنګل دا خټه په تخته کې ښه همواره کـړه ،کله چې دا اوبلنه خټه په تخته کې په مساوی ډول همواره شوه بیا به یې لمرته کیښوده چې وچه شي چې وروسته د څو شیبو به تخته وچه او لیکلو ته برابره شوه٠

په ښوونځی کې ددنیات، قرانکریم او حساب تر څنګ حسن خط ته خاصه پاملر نه وه چې په همدې تخته کـې به مو مشق او تمرین کوه ،الفبا به مو په مشقي تـوګه په کې لیکله بـیا به مو ښوونکی ته د اصلاح لپاره ښودله چې په همدې اسا س او طرز د کارکې شاګردانو خپل مینځي رقابتونه هـم درلودل،هغه یو شاګرد بـه ویل چې زه یې ښکلی لیکم او هغه بل به بیا ویل چې زه یې تر تا ښه لیکم په همدې ډول د حرفونو ،جملو او مقالود لیکلو سیالۍ د شاګردانو په مینځ کې روانې وې،یو شمیر نورو به په دغه تخته کې خـپلو خپلوانو ته لکه پلار ، ورنو، کاکا ، ماما او انډیوالانو ته د خطونو لیکل مشق او تـمرین کوه او ادبی جملې او اصطلاحات به یې پکې کارول چې همـدې رقابتونو زموږ د ښوونځی د شاګردانو د تدریس سطحه لوړه او زموږ ښوونځی په سیمه کې ښه شهرت درلود او ډیر مرزایان ترې فارغ شول٠

استاد شیر احمد خان تل هڅه کـوله چې د شاګردانو درسي ستونزې او پـرابلمونه حل کړي او د شاګردانو تدریس اوپوهاوي ته یې خاصه پاملرنه درلوده، هغـه به شاګردانو ته تل ویل چې د تعلیم سره تربیه ضـرور ده او مـوږ بایـد دې اصل ته ډیره پـاملرنه وکـړو، که څوک تعلیم ولري او تربیه ونه لري مکمل انسان نه دی او په ټولنه کې ځای نلری همدارنګه بې تعلیمه انسان نه شي کولای په ټولنه کې د ترقي او پیشرفت لپاره او همدا رنګه په ورځني ژوند او چارو کې بریاوې تر لاسه کړي٠

په کلي کې د شیر وار رواج٠
په کلي کې د شیر وار رواج هم وه هغه داسې چې د کلي درې یا څلورو کورنیو به چې د شیدو غواوې درلودلې په وار سره یوې کورنۍ ته د خپلې غوا شیدې ورکولې چې یوه اونی به د یوه کور او بله اونی به د بل کورچـې په ترتیب او وارسره د تمامو هغه کورنیو چې په شیر وار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریک وه وار رسیده ،هرې کورنۍ به دخپلو شدو کتې واهه او اندازه یې معلوموله چې بیا په همـا غه اندازه دمقابل لوري څخه شیدې په خپل وارکې تر لاسه کړي ، پـه همدې ډول شیر وار ادامه درلوده۰

دکلي ښځو په خپل مینځ کې شیر وار اچولی وه نوکله چې بـه د سهار لمونځونه وشول بیا به دکور د بیالې تر غاړې په لویو متېۍ ګانو کې د مستو کټوې خالي کیدلې او دکلي ښځې به ترې چارپیره اود مندانو په واسطه به یې دا مستې په وار سره شاربلې تر څو څګ به یې د مستو څخه جدا اوبیا به یې دچانی په واسطه په بله مخصوصه متې کې را ټول او تر هغه پورې شار بلې تر څو دڅګ څخه یې کوچ جدا او پاته شړمبه به یې دکلي په کورنو ته بلخصوص پـه هغه کورنیو چې د شدو څا روي یې نه درلودل ویشل کیدلې۰

دکوچویا دغوا غوړي چې په زیړ غوړو یادیدل ډیربا ارزشه وه چې اکثرا کورنیو د هغه څخه پـه ورځیني خوراک کې استفاده کوله ، همدارنګه یو شمیر کورنیو خپل د ضرورت نه زیات کوچ او غوړي پلورل او په مقابل کې به یې دخپلو کور نیو نور داړ تیاوړ توکي پرې رانیول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه
کليوالي ژوند او دخلکو بوختياوې

د لغمان دخلکو ژوند دزحمت ژوند وه ،هلکانو به له ښوونځی ددرسونو تر فراغت ا و په کورکې دغرمې ډوډ ی وروسته په کاراوغريبی پسې وتل په مالداری ، زمينداری ،لواولور او نورو کارونو به بوخت شول، کورته به يې د سونک لرګي برابرول ،څارويو ته به يې رشقه يا شفتله ريبله او د هغو څارنه به يې کوله، د ژمي لــپاره به يې څارويو ته د وچو وښو څپره يا ذخيره جوړوله چې په همدې ډول کورنۍ ته د ازوقه په برابرو لوکې به يې دخپلې کورنۍ دمشرانولاس نيوی کو ه ۰
په لغمان کې دکرنې مځکه دخلکو په پر تله کمه ده او د لغمان دخلکو دکورنيوعوايد دکرنې او مالداري لـه لارې څه نا څه تامينيد ه ۰

ددې مصروفيتـونو تر څنګ د کلي هلکانو تفريفحي پروګرامونه هم لرل ،ماښام به هلکان دکلي ومخې ته ووتل اوپه مختـلفو ساعت تيريو به بوخت شول، اکثرا دپهلوانی ،توپ ډنډه ،خوسی لوبه، مخ پټونی ،الله داداوډيرو نورومحلي لوبو د سپوږمۍ په شپوکې تر ناوخته پورې دوا م درلود ۰
نيکه به تر مازيګره دبزګر سره دکروندې په کارونوبوخت وه ،موږ به د غرمې ډوډ ی ورته وړله۰ زموږ دهقان محمد جان نوميده ، هلکانو به ورته محمد جان ماما خطاب کا وه، محمد جان ماما شپه او ورځ په مځکه کې کار کاوه اوډير زحمت يې ګا له خو تر اخره پورې دسوکا له ژوند خاوند پدې نه شو چې له يوې خوا د ډير اولادو څيښتن وه او دبلې خوا د فصل دکرلو په موسم کې غنم ،جوار او يانور خوراکي مواد په ګټه يا سود اخستل اود فصل دحاصل په وخت کې يو په يونيم ګټه ورکوله ،که دفصل په سرکې به يې دسود خور څخه لس منه غله وا خستله بيا به يې د حا صل په وخت کې پينځه لس منه اوکه شل منه به يې ورکړې وه ديرش منه او هر څومره چې قرض زياتيده په همغه اندازه سود خور ګټه ترې اخستله۰

دمحمد جان ماما بله چاره نه وه هغه مجبور وه چې اولادونو ته خوراک يا ازوقه برابره کړي او د سود خورو شرايط ومني، هغه کال مې نه هيرېږي چې محمد جان ماما د نيکه په مځکه کې د غنمولوګډ کړ بيا يې دلو شوو غنموګيډۍ و چلول،غنم يې غوبل، باداو دير نور زحمتو نه يې وګالل ،ددرمند په جوړولو کې نه يوا ځې محمدجان ماما بلکه دهغه ميرمن او اولادونوهم ډيرې ستونزې وګاللې،خو کله چې درمند جوړ او تللوته برابرشو ، سودخوريې سرته کيناست ، د کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیمي رواج وه چې بزګر ته به د درې برخو څخه یوه برخه رسیده ، دمحمد جان ماما د خپلې برخې سربیره دلو اولور ،درمند جوړولو ،با دولو او چلولو سره سره بس همدومره شوه چې د سود خور قرض پکې مجرا شي ،
سود خور چې همیشه لکه اخوند شا ګل ډیره په نکریزو سره وه دغنمو جوالونه په خره بار او دکور
په لور روان شو ، محمد جان له ځایه پا څید خپلې ښځې او اولادونو ته یې وکتل او سوړ او سیلی یې تر خولې وخوت ۰
نیکه چې دا وضعه ولیده نو محمد جان ته یې د خپلې برخې څخه دولس منه غنم جدا کړل او ورته یې وویل چې اوس دا واخله خدای مهربانه دی کله چې مو جوار وټکول او د توکو څخه مو جدا کړل بیا به سمه مرسته در سره وکړم۰

نیکه به هره جمعې ورځ دتیرګړیو بازار ته ته ،چې کله کله به یې موږ هم له ځانه سره بیولو هغه به دجمعې لمونځ د تیرګړیو په جامع جومات کې کاوه نو کله چې به دجمعې لمونځ وشو بیا به په بازارکې د نرخونو پوښتنه کول شروع شول چې ددې بازار څخه مو کور ته چای ، بوره ، تیل ،مالګه او نور دضرورت وړ توکی را نیو ل ۰

د تیرګړو بازارته به دجمعې په ورځ له لرې ځایو څخه خلک د تجارت لپاره راتلل، دې بازارخورا ښه ګڼه ګونه اوجم ،جوش درلود ، خو کله چې حسن خان په لغمان کې والی شوبیا دنوي ښار بنسټ یې دلغمان په ولایت کې کیښوده او د تیرګړو بازار اوسني ولایت ته چې دعلیشنګ اوعلینګار د ولسوالیو په مرکزیت کې موقعت لري ولیږدول شو ، والی حسن خان دلغمان نوی ښار چې مهترلام ع په نامه یادیږ ی په ابا دو لو پیل وکړ۰

حسن خان د عمرانی چارو سره خاصه علاقه درلوده هغه د لغمان ښار ته ښکلې بڼه ورکړه ، کلو او بانډو ته یې سرکونه وویستل ، که څه هم پدې کار کې د ستونزو سره مخامخ وه مګر هغه وکولای شو چې د خلکو په مرسته سرکونو پلونو ، پلچکونو او د نوي ښارد ابادولو چارې په پوره زحمت په مخ بوځي چې دلغمان خلک د هغه خدمتونه د قدر وړ بولي ۰

وایي مخکې لدې چې حسن خان دلغمان ولایت ته راشي هغه دبغلان په ولایت کې والی وه ، هلته یې هم دبغلان دنوي ښار تهداب او اساس ایښی وه نو کله چې دنوي ښار کارونه بشپړ شول ،والی امروکړ چې تمام دولتي دوایر دې نوي ښار ته انتقال شي ، مسولین والي ته راغلل اود ترانسپورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشتوالي ستو نزه يې ور ته وړاندې کړه، هغه چې دا مشکل درک کړی وه نو ټولو کارمندانو ته يې امرو کړ چې د خپل دفترونو څخه يو ميز ،ياچوکۍ اويا کوم شی چې د وړلو امکان يې وي ،له ځانه سره واخلي چې په همدې ترتيب حسن خان خپله چوکۍ په اوږه کړه اوبې له کو م ترانسپورته د نورو مامورينو سره يو ځای د بغلان نوي ښار ته کوچ کشی وکړه۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه برخه

په کليو کې ودونه او دودنه:

په کليو کې د ودونو رواجونه ډیر ستونزمن وه، د واده مراسموته د ډیر پخوا څخه تیاری نیول کیده ،ځینې کورنیو به په ځوم ډیر باج او تاوانونه را وستل ، هغه یې مجبوروه چې دناوې لپاره ډول ډول جامې ،ګاڼې، زیور او ډیر نورمجللو تحایفوبرسیره دناوې نژدې خپلوانو ته نقدي او جنسي تحایف برابر کړي او همدارنګه په واده کې د سیمې خلکو ته میلمستیا جوړه اودهغوی دخوشحالي لپاره سازیان راوبولي،چې دې او نورملا ماتونکو مصرفونو ډیرکله ځوم دژوند تر پایه پورورې ساته۰

دکلي هلکان به د سازیانو په راتګ خوښی ښرګندوله ، یو بل به یې د واده دځای او د سازیانود ډلې نه خبرول او ویل به یې چې نن شپه په بریاکوزکلي کې واده دی او دګلکي استا دیا ماجتي ، غلام ،پاینده اویا کومه بله هنري ډله بې واده ته رابللې ده ۰
سازیانو اومیلمنوته په کلي اویا هم د کلي ومخې ته مناسب ځای جوړوه چې ټغرونه او کټونه به پکې پرا ته اود ګیسونـوپه ذریعه به روښانه کیده ، سندرغاړو به په وار سره ارمونیه ترغاړې کړه او خوږې سندرې او نغمې به یې میلمنو ته اورولې، موظف کسانوبه چای،چلم او اوبه ګرځولې ، دسیل سیمه به دچلمونو او سګرټو په دودونو لړلې وه۰

په لغمان کې محلي سازیان ډیر وه چې دهغوی د جملې څخه یو هم استاد ګل محمد وه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلکي مشهوروه ،هغه به په سندرو کې د مستو بګټيو ،غزلو ، مصرو ، اوڅلوريزو تر څنګ ډير په زړه پورې داستانونه او ديني قصې کولې،ښه کمپوز ، خوږې نغمې او سرودونه به يې غږول، کله کله به يې د خپل ځوی پاينده محمد سره چې په پاينده مشهور وه په سندرو کې فلبديهه شعرونه په خوږ ونغموکې اورول اوشعري مقابله به يې کوله،همداوجه وه چې د عوامو خلکو ډير خوښيده٠
پاينده هم خوږ اواز درلود او ښه هارمونيه يې غږوله چې ورسته بيا په يو ترافيکی پيښه کې ومړ او ګل محمد استاد تر ډيره وخته دخپل ځوی په غم کې غمجن پاته شو٠

په لغمان کې د مشهورو محلي هنرمندانو له جملې څخه د استاد ګل محمد او پاينده ترڅنګ ډير نورخوږ ژبي سندرغاړی لکه منګل استاد ، ماجتي استاد ، غلام محمد چې په غلامي مشهوروه، ملا ، ملنګ باغبان ،عاشق ملا شاګل ، زيړګل او ډير نوروه چې په محفلونوکې د ملنګ جان، بهايي جان، او د لغمان د شاعرانو لکه علينګاری استاد ، محمد نور، د ګلکاريو بسملا ، اشکار ،حنان ، شهيد ارمان، عمرزی وال ، ګوجوال ، فقير سيد بها الدين جان او نورو شاعرانو شعرونه په خوږ ونغموکې کمپوزاوپه خپلوخوږ واوازونو کې خلکو ته اورول٠

په همدې ډول ساز به تر سبا مازيګر دوام درلود ،مازيګر به ځوانانو ډولۍ به په اوږه کړه ،ځوم يا شاه به د ډولۍ ومخې ته او نورميلمانه او دکلي خلک به د سازيانو د ساز په بدرګه د ډولۍ تر شاه د ناوې د راوستلو په مقصد روان شول٠

کله چې به د ناوې کلي يا کورته ورسيدل هلته به د نکاح لپاره د کلو مشران ، سپين ګيري ، ملکانو ، دينی علما ، دجومات امام او نوربا نفوذه اشخاص په يوه خاص اومناسب ځا ی يا حجره کې سره راټول اوشرعي نکاح به دجومات دملاصاحب له خوا وتړله شوه چې پس له حجاب اوقبول څخه ځوم اودځوم خپلوانو ته د نکاح مبارکي ويل کيده او د نکاح خواږه به په خلکو تقسيم کړل شول٠

تر نکاح ورو سته به سازيانو بيا يوه پنجه مست ساز وکړ اوبيا به ځوم د خسر په کور کې د نوربوج او رواجونو سره پنجه نرموله، هغه داسې چې دکلي نايي ، ترکاڼ ، زرګر ، پښ، ګلکار ،اشپز او نورو به په وار سره دځوم ومخې ته کيناستل اوخپله حقداري به يې ځينې غوښتله او ځوم مجبوره وه چې داسيالۍ ترسره کړي او دهر يو سره حقداري او څه نقدې پيسې ورته ورکړي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له هغه به ځوم د ناوې خونې ته بیول کیده ، دناوې خونه چې دناوې دخورلڼو ،ښځو او ماشومانو څخه ډکه وه مخکې لدې څخه چې ځوم دناوې خونې ته ننوځي د نجونو لخوا به د ناوې دخونې ورپورې ساتل کیده چې ورسته دځوشیبو څخه ځوم نجنوته دشیرنې یانقدوپیسو په ورکولو سره د ناوې دخونې ور پرا نیسته او ځوم ته به د راتګ اجازه ورکړل شوه ، د ځوم په راتګ سره به په هغه باندې چاکلیټ ، نقل ،پتاسې او تورې پیسې له هرې خوا شیندل کیدې چې په خونه کې به سمدم غوغا جوړه شوه اوهرچا هڅه کوله چې ځانله په دې چور کې څه ترلاسه کړي او ځوم ته به پس له ډیرې ګڼوډې دا موقعه پیدا شوه چې دناوې تر څنګ ځان ورسوي او دهغې سره یوځای ودریږي٠

بیا به دکلي نجونو اوښځوله چمبې یاداریا سره اوازونه پورته کړل او په مستو سندرو او نڅا ګانو به یې محفل ته خوشحاله ښه ورکوله چې په همدې ډول پس له ډیرو ټوټکو اورواجونو به په خوشحالي سره ناوې ډولۍ ته بدرګه کیده او د ټوپکو او تفنګچو په ډزو سره په ډیرخوشحالي دځوم کورته راوستله ٠

دځوم په کور کې مخکې له دې چې ناوې د ډولۍ څخه کوزه کړی د ډولۍ و مخې ته به یې پسه اویا چرګ حلالوه او دناوې ښه به یې په وینو سره کوله چې وروسته له هغې به ناوې د ډولۍ څخه د کوزیدوا اجازه ترلاسه کړه٠

د ناوې په کوزیدلو سره به د واده لمړۍ اواساسي مراسم ختم او ځوم کولی شول چې وروسته له ډیرو جنجالونو او کړاونویو څه ارام وکړي،خو سره لدې هم دناوې دریمه ، تخت جمعي او په اومه کې دپلار کورته تګ بیا دومره دجنجال او تشویش خبره نه وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه برخه
د نوي کال یاد نوروز میله:

د نوروز میله په لغمان کې لکه زموږ د هیواد د نورو ولایاتو په شان په ډیرو شاندارو مراسمو سره لمانځل کیدله ، د کلي هلکانو به هم په دی ورځ کې ځانګړي پروګرامونه درلودل، هغه داسې چې ټول به د کلي ومخې ته د ونو د تازه ښاخونو سره چې د نوي کال په موسم کې نوی غوټۍ او پاڼې کړېوې راوتل او د کلي د هر کور د ور مخې ته دا ترانه په لوړ اواز اورول:

ګــل ګـــل د نـــو روز
خدای دې درکې شتمن روز
د شتمـــن روز برخه راوړی

ددې ترانې په اوریدلو سره به د کور خاوند د کوره څخه خوراکي توکي لکه وریجې ،غوړي، پیاز او نور هغه مواد چې د پخلي لپاره پکاریدل هلکانو ته نذرانه کول ، چې په همدی ډول هلکان به د کلي ټولو کورونو ومخې ته ورتلل او په کافي اندازه د ضرورت وړ مواد به یې تر لاسه کړل.

کله چې به یې مواد را ټول کړل بیا به هلکانو بشــقابونه ، دیګ ، کاسې ، کفګیر ،غوړي ،مالګه او مسالې د خپلو کورونو څخه راوړل او په مناسب ځای کې به یې د پخلی تدابیر نیوه .

ورو سته له هغه به هرڅوک یو کار ته وګمارل شو ، چابه نغری جوړاوه چا به د سون لرګي برابرول ، څوک بـه په اشپزی بوخت شو ، چابه د ناستی ځای برابراوه، او یوې ډلې به د تیګې اچولو مسابقه کوله او څوک به بیا د خپلې د تبعې ملګرو سره په ګپ،شپ لګیاوه .

څو شیبې ورو سته به ډوډ ی تیاره شوه ،دسترخوان به هموار شو او هلکانو به په خوشحالي او خوند سره د نوی کال ډوډ ی یو ځای نوشجان کوله .

دنوي کال یاد پسرلي په موسم کې هوا معتدله او د تفـــریح لپاره مناسبه وي ،دښتې او غر ونه ، باغ او باغچې شنې او سرسبزه ، دغرونو په لمنوکې غاټول او ډول ډول خود رویه ګلان شنه کیږ ي چې داموسم او طبیعت لغمان ته ځانګړې ښکلا او رنګ ور ببښي .

دمهترلمک ع لمړنی ښوونځی:

محترمو لوستونکو !

کله چې مونږ دحیدر خانیو د کلیوالي ښوونځی څخه فارغ شوو ، ورسته دمهترلمک په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنۍ ښوونځی کې چې دده زيارت دکلي په جومات کې يې موقعت درلود شامل شوو ،دا ښوونځی زموږ
د کلي څخه تقريباًالس کيلومتره لرې پرته وه چې موږ به هره ورځ دې ښوونځی ته پلې ورتلو چې دا و ا ټن په اوله کې ستړ ی کيدونکی وه خو بله چاره نه وه ، دکورنۍ غو ښتنه داوه په هرډول چې وي موږ بايد د درس او تعليم نه بې بهرې پاته نه شو ۰

څه موده وروسته د مهتر لمک لمړنۍ ښونځی د ده زيارت د جومات څخه خپل اصلی ځای ته چې نوی يې دجوړ يدو چارې بشپړ ې شوې وې او دزيارت دکلي په جنوب شرق او يو کيلو متری کې موقعت درلود انتقال شو ه ۰

دمهترلمک په لمړنۍ ښوونځی کې زموږ تمام همصنفيان په څلورم ټولګي کې شامل شول، داښوونځی دعمرزيو ،چاردهي دسيمو او دلغمان د ولايت په مرکز يت کې موقعت درلو د چې پوه او مجرب استادان يې در لودل ، دهغو د جملو څخه ښاغلی استاد علينګاری چې ډير با احساسه شاعر هم وه، ښاغلی استاد عظيم خان چې د رياضی استاد وه، ښاغلی مولوی صاحب فضل الرحمان خان، ښاغلی حسين خان چې په بزرګ مشهوروه، ښاغلی خواجه محمد خان ، ښاغلی ستارخان ښاغلی سر معلم صاحب حبيب الله خان ، ښاغلی محمد اجان، ښاغلی سرمعلم صــاحب غفورخان ښاغلی محی الدين خان او ډير نور ښاغلي او د قدرو ړ استادان وه چې د هغوی له برکته ډير شاګردان د پوهې او تعليم لوړو مدارجو ته ورسيدل، او د وطن پرستي او پوهې په لباس سمبال ټولنې ته وړاندې کړل شول۰

لکه څنګه چې مخکې مو د ښاغلي علينګاري صاحب او د هغه د شاعرۍ په اړه يادونه وکړه لازمه ګنم چې دهغه دشاعرۍ په اړه څو کرښې اضافه کړم ۰ د استاد الينګاري اکثر اشعار د خوږ ژبی هنر مند پاينده او نوروسندر غاړو له خوا کمپوز شوی دی، برسيره پردې علينګاري صاحب زموږ دښوونځی دهنراوکلتورپه برخه کې پوره همکاري درلوده، په ښوونځی کې د قلمی ديوا لي
جريدې او همدا رنګه په ښونځی کې دترانې د ټيم فعالول او نورعلمي او فرهنګي پرګرامونو په مخ بيولو کې خاصه ونډه درلوده، دښوونځی دترانې ټيم هر سهار په شاګردانو تمرين کيده چې د ښوونځی په مراسمو او دولايت په رسمي محافلو او تجليلونو کې زموږ دترانې ټيم خاص ځای درلود او ډير ښه وطني ، با احساسه اشعار يې د ترانې تيم ته برابرول او شعرونه به يې په خپله ليکل چې دهغه له جملې څخه يوه ترانه چې څو بيته يې همدا اوس هم په ذهن کې راسره دي ليکم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان په پوهه کامل انسان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي
شرف حاصل شي علم او ادب نه
نه چې د مال اوملکو نصب نه
علينگاری به ستا په فرمان شي
عقل يې سالم شي روح د جهان شي

زموږ د ښوونځی دترانې تيم ددې ترانې په اورولو سره په هغه محفل کې چې د روښان په ليسه کې جوړ شوی وه لمړی مقام تر لاسه کړ.
زموږ لپاره د مهتر لمک لمړنی ښوونځی په زړه پورې په دې وه چې دلته دحيدر خانيو ددهاتي ښوونځی په پرتله هر څه مرتب او منظم وه، درسي صنفونه ، منـظم تقسيم اوقات ، دهر مضمون لپاره مشخص استاد ، د ښونځی ادا ره اونور هر څه نوي وه. د ښونځی سيمه به هره ورځ د ښوونځی د ملازمينو په واسطه پاکه او اب پاشي کيدله ، شاګردان مجبور وه چې په ټاکلي وخت درس ته راشي او د ښوونځی نظم او مقررات مراعت کړي، که څوک به بې موجبه ناوخته ښونځی ته راغی او يا کومه بله بې دسپلينی به يې وکړه ، هغه ته به د اداري له خوا جزا ور کول کيده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه برخه

د روښان لیسه

درنو لوستونکو !

موږ دمهترلمک په ښوونځی کې ترشپږم ټولګي پورې درس او تعلیم وکړ، کله چې د شپږم ټولګي څخه فارغ او شهادت نامې موتر لاسه کړې نو د زده کړې د ادامې په مقصد زموږ ټول اسناد او سوابق دمهترلمک د لمړنی ښوونځی د اداري له خوا روښان لیسې ته ولیږدول شول او هلته په اوم ټولګي کې شامل او د نورو نویو استادانو او همصنفیانو سره اشنا شولو ۰

د روښان لیسه چې په هغه وخت کې په لغمان کې یوا ځینۍ لیسه وه د مهترلام د ښار په مرکز کې یې موقعت درلود چې دډیرولرې ځایونو څخه لکه د الیشنګ او الینګار دولسوالیو، شمنګل
،عمرزایي ،چهاردهي، دقرغیو ولسوالۍ، مندروړ اونورو ولسوالیو، علاقه داریو دکلیو اوبانډو څخه ورته زده کوونکي د درس او تعلیم لپاره راتلل، چې ورسته بیا د زده کوونکو دمشکلاتو په نظرکې نیولوسره په سنګره، قرغیو ،او مندروړ کې نورې لیسې جوړې شوې چې ددې لیسو په جوړیدلو سره د شاګردانو ستونزې نسبې کمې او هرچا کولی شوچې په خپلو نژدې سیموکې خپل زده کړې اوتعلیم ته ادامه ورکړي۰ اکثرا شاګردان ښوونځی ته پلی یا په بایسکل راتلل،د ترانسپورت امکانات ډیر لږو خلکوته میسر وه ۰
دروښان لیسه ډیره پخوانۍ لیسه ده چې تعلیمی سویه یې دمجربو استادانو په لرلو سره ډیره لوړه وه اوډیر فارغان یې لوړ دولتي او علمي مدارجو او منصبونو ته رسیدلي دي۰
پدې لیسه کې ډیر زده کوونکي په تعلیم بوخت وه ، هرې دوره یې درې یاخلور ټولګي درلودل د مثال په توګه د اوم ټولګي به داوم الف، بې ،جیم او یا اوم دال په نامه یادید ل ۰

د روښان لیسه د حیدر خانیو دکلیوالي او دمهترلمک دلمړني ښونځیو په پرتله ډیر توپیر درلود ، صنفونه نسبی مجهز وه ، په هر صنف کې دتغرونو په ځای میز اوچوکی وې، زده کوونکي به په منظم وخت په دریشۍ کې ښوونځی ته راتلل،په ښوونځی کې ملي او نړیوالي ورځې لکه د د ښوونکی ، آزاد ی ، د مور او نورو تاریخی ورځو لما نځنه کیده ،ښکلي ډرامې به جوړیدلي چې شاګر دانو او استادانو به پکې فعاله ونډه درلوده ۰ دروښان لیسې استادان هریو ښاغلی عظیم خان ، ښاغلی مولوی صاحب طاهر خان چې په خطیب مولوی مشهور وه، ښاغلی ستار خان ، ښاغلی متین خان ، ښاغلی خانګل خان ، ښاغلی ضیاو الحق

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ښاغلی عبدالرزاق خان او ډیر نور دقدرور استادان وه چې همیشه یې دشاګردانو سره په درسي مشکلا تو کې مرسته او همکاري لرله٠

سیاسي کړی او ګوندي فعالیتونه:

درنو لوستونکو !

کله چې موږ به د ښوونځی څخه رخصت شو ، نو زده کوونکي به ډلې ډلې د کور په لور روان شول او په لاره کې به ديني ، علمي ، سیاسي او اجتماعي بحثونه کیدل٠
دشاګردانو یو ې ډلې به د درسونو په برخه کې یو دبل سره مرسته کوله ، په ځانګړ ې توګه دلوړو تولګیو زده کوونکو د اوم او اتم تولګیو د زده کوونکو سره٠

بلې ډلې به علمي او فلسفي بحثونه کول او یو شمیر نورو به بیا سیاسي بحثونه کول چې دمشخصې
موضوعګیری یا ایډیالوژی لپاره یې کار کاوه، هغو به دکلو ،بانډو ،ولایاتو ،مملکت او په سیمه کې دخلکو حکومتونو او سیا ستونو په اړه خپل نظر څرګنداوه ، چې اکثرا دا بحثونه په هیواد او نړی په کچه د فقر ،بدبختی او بیعدالتی په مدار څرخیدل ٠
یو ې ډلې به دیـوې سیاسي ایډولوژي څخه او بلې به بیا د بل سیاسي دریز او موضوعګیری څخه دفاع کوله٠ ددې حالت څخه داسې معلومیده چې مختلفو پا رټیو اوګوندونو دځوانانو په مینځ کې دخپلو صفوفو تـقویې په مقصد کار شروع کړی وه٠

دا بحثونه په زړه پورې په دې وه چې هر ډلې به په هیواد کې د بدبختیو عوامل په مختلفو نظرونو تحلیلونو او د یدګاهو کې څیړل او ځوانان یې په هیواد کې دیوې عادلانه ټولنې د مینځ ته راتګ په مقصد مبارزې ته را بلل او په همد ې ډول به یې دخپلو علاقې وړ پارټۍ او تنظیمونو کې تنظیمول٠
ځینو بیا د اسلام مقدس دین ته د خدمت په منظور او په وطن کې د اسلامی اصولو تدبیق په مقصد خلک جهاد ته را بلل او ددې ټولو بد بختیو اصلي لامل یــې اسلامي اصولو ته مراعت کیدو دلیل باله او خلک یې ددې مقدس هدف دعملي کولو په مقصد په اسلامي لیکو کې تنظیمول او کفر سره یې دجهاد ناري پـورته کړې وې٠

ځینو نورو بیا د مارکس او انګلز د ایډولوژی طرفداران وه چې هغوی ددې بدبختیو اصلي لاملونه په وطن کې د طبقاتي ژوند موجودیت باله او داسې یې تحلیل کاوه چې موږ باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیربنا یا اساس ته تغیر ورکړو ، او په وطن کې د عادلا نه او انساني ټولنې د راوستلو لپاره کار وکړو او د همدې هدف لپاره یې خلک طبقاتي مبارزې ته د صلح امیزه لارې رابلل٠

ځینو نورو بیا د مارکسیستي سیاست په تایدولو سره د قهر امیز سیاست ترفدارو چې د مایوستانو په نامه یادیدل، بلې ډلې بیا ددې ټولو بدبختیو عامل د افغانانو په عدم اتحاد کې څرګنداوه او د ټول افغان ملت یووالی اودیو موټي افــغانستان د جوړولو ادعا یې کوله او خلک یې اتحاد او اتفاق ته رابلل٠
پــــه همدې ډول هرسبا او ماسپښین د ښوونځی په لاره کې موږ دداسې بحثونو سره سر او کار درلود چې کله کله به دا بحثونو دومره مصروف ساتلو چې دا لس ، یولس کیلو متره منزل به را ته ډیر ذغرده شو او ستړیا به مو لږه احساسوله٠

په همدې ډول په لغمان اودهیواد په نوروولایاتو کې د خلکو د پاکو او سپیڅلو ،ملي ،وطني ،اسلامي او انساني احساساتو په ګټه اخستلو سره د سیاسي پارټیو صفوف ورځ په ورځ تقویه او په هیواد کې د ډلو ، ټپلو ، تنظیمونو اوګوندونو لپاره تهداب ایښودل کیده چې دیو واحد وطن ، دیــن او ایین خلک یې په مختلفو ګروپونو پارټیو او تنظیمونو تقسیم او دنفاق اوبـــد بختي کندې ته ګذار کړل، چې ورسته بیا ددې فعالیـــتونو نتیجه زموږ هیواد والو په خپل سر سترګو ولیده او احساس یې کړه٠

خوږ ژبی سندر غاړی مرحوم ماجتي
غواړم په دې برخه کې د خوږ ژبي محلي سندرغاړي مرحوم ماجتي چې دلغمـــان دچاردهي په سیمه کې یې هستوګنه درلوده ، دهغه د شخصي ژوند په هکله ستاسو توجه راوګرځوم :

ماجتي چې همیشه یې پاکې جامې په تن اود پالاوی لنګۍ شمله به یې نیغه دروله دموسیقي دډیر الاتو لکه هارمونیه ، اکاردیون، ماندولین ،ګیتار،وایلون ،شپیلۍ یا فلوت ،تنبور او نورسره پوره اشنایي او مهارت درلوده چې همیشه به ددغو الاتو دجملې څخه یو ورسره لیدل کیده٠
ماجتي همیشه د خوښیو په محفلونو کې خوږې سندرې کولې چې اکثره سندرې یې دمینې او محبت سندرې وې چې په ډېر سوز او ګداز به یې ویلې ٠
له سندرو څخه یې داسې معلومیده چې هغه به چیرې زړه بایللی وي، او د چاپه پټه مینه کې سوزیږي او همدې مینې دی شاعري ته هڅولی دی، چې په حقیقت کې همداسې هم وه٠ هغه به د خپلې پټې مینې اظهار په سندرو کې داسې کوه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین چې شومه په ګل ببو
ستي يې کړمه په سرو لمبو

په رښتيا سره د ګل ببو مينې ماجتي ډير زوراوه، د هغه دا سندره ډيره مشهوره شوه ، چې ور سته بيا په کابل راديو کې چې په هيواد کې يوا ځينۍ راديو وه ثبته شوې وه او هميشه به د راديو له لارې اوريدل کيده٠ ماجتي ورسته ددې کړاونو په نتيجه کې په نا علاجه رنځ اخته شو چې دا نا علاجه مريضی د نری رنځ مريضي وه چې هغه يې د مرګ او نابودۍ لوري ته بيوه٠ داسې رنځ چې د علاج چاره يې نه وه ، هسې چې ورته لازمه وه دمعا لجې او تداو ي امکان يې نه وه برابر ، ماجتي هم دخپل را تلونکي په هکله ښه پوهيده ،هغه په يوه بله سندره کې چې شعريې خپل وه داسې ويل:

افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

د ځنکدن اخرسلګۍ دي ترماراشه اشنا
دا دواړه سترګې مې نيولي ستا ديدن لپاره
د رقيبانو په لمسون شولې له ماکناره
په اخرت کې زما لاس ستا په ګريبان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ د جانان پاته شو

زنې مې وتړه په لاس دا زما دی وصيت
رابانديې وايه څوکرته کلمه دشهادت
روح مې دا ستا په انتظاردی رانه غواړي رخصت
زما په زړه کې دا داغونه د هجران پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دجنازی کټ ته مې چيغه کړه چې لاړی اشنا
سبا دوخته په مزارکې راته وکړه دوعا
زما په شناختې باندې وکړه دزړګي تسلا
زمادقبرخاورې تاته يو نشان پاته شو
لکه د ګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا ستا دسترګو په ګولۍ زړګی زما شوقلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسترګو اوښکې تویومه سات په سات دم په دم
که راتــه راکړې دوایــي د سرولبانو ملهم
د ماجتــي ځینې اخر دغه جهــان پاته شو
لکه دګل په شان نازک مخ دجانان پاته شو

دا سندره زموږ په کلیو او بانډو کې ډیره مشهوره شوې وه او ورسته ماجتي دا سندره هم په کابل راديو کې ثبته کړه چې اکثرا د راديو له لارې اوريدل کيده٠
ماجتي د نرى رنځ په نتيجه کې په ځوانه ځوانی کې ورو ورو خپله روغتيا او صحي حالت له لاسه ورکاوه، د هغه څخه په يو محفل کې چا پوښتنه وکړه چې استاذه !صحت مو څنګه دی ؟
هغه په ځواب کې ورته وويل : چې نه مړ يم نه ژوندی ،خو بيا هم کوشش کوم ستاســو دخوښۍ لپاره څو سندرې درته وو ايم او د خــپل د زړه خواله تاسو سره په سندرو کې وکړم٠
په رښتيا سره ماجتي خوږ اودميني ډک اوازدرلود چې دبده مرغه د ژوند کړاونو هغه ته نورموقع ورنه کړه چې دهنرپه هکله څونور ګامونه پورته کړي،اودخپلې مينې او ارمانو غوټۍ يې خلاصې شي٠
ماجتي د نري رنځ په نتيجه کې ومړ،د هغه مينه وال د هغه جنازې تــه ډير راغلي وه دهغه جنازه يې د چهاردهې د شاه ګذر بابا په جګې غونډۍ کې خاورو تــه ورسپارله ، نوکله چې خلک د جنازه څخه راوګرځيدل،کلي تــه درسيدوسره سم د هغه دا سندره چې :
افسوس افسوس ځما په حال چې مې ارمان پاته شو
لکه دګل په ښان نازک مخ د جــانان پــاته شو

په هماغه شيبه د راديوله لارې خپره شوه، خلکو له لرې څخه ددې سندرې په اوريد لو نور هــم غمجن شول او دحسرت او تا ثر اوښکې يې تر سترګو تويې شوې، او مرحوم ماجتي يې دخپلو هيلو او ارمانونو سره يوځاى خاورو ته سپارلى وه، خداى دې وبښى او روح دې ښاد او آرام وي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

اومه برخه
حشر یا مشترک کارونه

حشر یا مشترک کارونه په سیموکې د بیالوپه پاکولو د سر بندونو په جوړولو ، د شولو د بزغلیوپه کرلو ، د سرکونو اولویو لارو په جوړولو او همدا رنگه په کلیو او باندو کې د بامونو د کاګلولو ، د کروندې د محصولاتو په راټولولو ، په مړي او ژوندي او ډیر نورو هغه کارونو کې چې د کلیو د اوسیدونکو په شریکه همکاري په یوټاکلي ورځ اویومعلوم پروګرام سرته رسیږي،چې دا شریکې مرستې یاحشر د کلیو د اوسیدونکو اویا هم کله ددولتي اورګانونو په غوښتنه ترسره کیږي٠

په لغمان کې د چاردهي د سیمې لویه بیاله چې د بي بي حاحب د زیارت په ساحه کې د الیشنګ د سیند څخه سرچینه اخلي او د راه دار یا سخي پله څخه ورسته دچاردهي د سیمې دمځکو د خړاوبه کولو او په ورځیني ژوند کې دخلکو دګټې په اخستلو کې موهم اوحیاتي رول لري ٠
ددې اونورولویو بیالو د اوبودعادلانه ویش او دګټې اخستلو په موخه هرکال نوی میراو یادبیالې مسول ټاکل کیږي٠
ټاکل شوی میراو دنده لري چې د بیالې ، بندونواوسربندونو د جوړول اودهغو د فعالیت څخه تل با خبره وي او د اوبو عادلانه ویش په نظر کې وساتي که نه نو د بې خبره اوبې انصافه میراو دکارپه پایله کې دکلو د اوسیدونکو دنفاق اوشخړولامل ګرځي چې داشخړې او ستونزې کله بیا په مرګ، ژوبلې او د سرونو په ماتیدوهم ختمیږي٠

په لغمان کې دګرمیو په موسم کې دلوړوغرونو واورې اوبه کیږي او په همدې موسم کې ډیرې وختونه ګلۍ ،بارانونه ، تالنده اوبریښنا د سیلابونودراوتلو لامل ګرځي چې په ځینو وختونو کې د مالي او ځاني تاوانونو ترڅنګ د فصلونو د خرابیدوسبب هم ګرځي٠
داسیلابونه د دریابونو اصلي مسیرونه بد لوي ، لوي لوي ونې او کمرونه چپه کوي ، کوررونه او
ځاروي له ځانه سره په مخه کوي٠
څرنګه چې سیلابونه دوچو دښتواو خوړونو څخه تیریږي چې شګې ، خاورې او بوټي له ځانه سره لیږدوي چې دا خړ سیلابونه د دې سبب ګرځي چې دسیندنوپه استقامت لوی سربندونه ویجاړ او بیالې د خاورواوختو په کیناستلوسره ډکې کړي چې د اوبو دبهیدو کمیت په بیالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کموي، په همدې د ليل کليوال هر کال د بيالو د بيا پاکولو او د سر بندونو د بيا جوړولو په تکل شريک کار يا حشر تر سره کوی۰

څه وروسته کله چې د اليشنګ د سيند د اوبو سر چينې ياد غرونو د لوړو څوکو واورې د ګرمي د زياتيدو له امله اوبه شي نو د سيند اوبه هم ورو ورو کميږي چې وروسته بيا په دې لوی سيند کې ديوې بيالې په اندازه هم اوبه نه وي ، په همدې دليل د چارد هي د سيمې خلک مجبوردي چې د خپل د اړتيا وړ اوبه د الينګار د سيند څخه چې هميشه يې اوبه ډيرې وي استفاده وکړي هغه د اسې چې د الينګار د سيند څخه يوه بياله د الينګار د همدې د رې په غربی برخه کې د غونډيو له پاسه چې ډير له پخوا نه کيندل شوې ده د چاردهي د سيمې په شروع کی د اليشنګ د سيند سره يوځای کيږي همدا بياله هر کال د چاردهی د سيمې او سيدونکي د سر بند څخه ترميم او پاکوي او د اوبو د نشتوالي ستونزه په اوړي کې د حشرونو په سرته رسولو سره حلوي۰

شفيع ماما يا دکلی نائي

زموږ دکلی نائي محمد شفيع نوميده ،هغه به د کلي داو سيدونکو او هلکانو د سر ويښتان ور اصلاح کول۰

دکلي هلکانو دلنډو ويښتانو سره دومره ليوالتيانه ښودله خو مشران داوږدو اولويو ويښتانو طرفدار نه وه ، هلکان يې مجبورل چې د سر ويښتان لنډ کړي خو سره له دې نائي به د هلکانو ويښته برابر او ښايسته جوړول، هغه به نه هلکان او نه مشران خپه کول۰

شفيع ماما به دکليو هلکانو او اوسيدونکو خبر په مياشت کې يو ځل اخيسته او د سر ويښتان به يې ورته اصلاح کول چې په اوجوره کې به يې د فصلونو د لوګډ په موسم کې په کروندو ګرځيده او خپله برخه د لو شوي فصل صدری يا ګيډی تر لا سه کوله او وروسته بيا د درمند د تللو په وخت کې هم نائي ته برخه بيليدله۰

لکه څنګه چې مووويل شفيع ماما تنها زموږ دکلي نائي نه بلکه دچاردهي دنورو کليو اوباندو اوسيدونکونائي هم وه چې د فصلونو د لوګډ په موسم کې به د ډيرو غلو دانو څخه برخه مند وه، هغه به تل په کلو او باندو ګرځيده او په سيمه کې به د ټولو پيښو څخه با خبره وه نو په کليو کې چې به کومه د خوښي ، مړي يا ژوندی خبره وه هغه دنده درلوده چې خلک خبرکړي ۰

د روژی مبارکه مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روژې په مبارکه میاشت کې د کلي سپین ګیري، ځوانانو او هلکانو ټول د روژه ماتې لپا ره
دکلي جومات ته راتلل، روژه ماتی، خیر ات یانذر به یې له ځانه سره جومات ته راوړه ،
دجومات ومخې ته دماښام دلمانځه د اذان څخه څو شیبې دمخه د کلي هلکان او ماشومان را
ټولیدل ،نوکله چې به ملا صاحب دالله اکبراواز پوره کړ، ټول ماشومان به د کلي په کوڅو کې
په لوړ اواز ویل ، روژه ماته کړی د روژه ماتې اذان وشو چې په همدې ډول به ماشومانو او
هلکانو د کورنیو روژه دارانو ته خبر ورکاوه تر څو هغوي په اطمینان سره خپله روژه ماته
کړی .

د کلي اوسیدونکي د ماسختن د تراویح لمونځونو ته هرو مرو راتلل د تراویح لمونځ زموږ له
پاره ډیر په زړه پورې وه، هلکان به حتمي لمانځه ته راتلل خو تعامل دا وه چې هلکان به
دلمانځه
په وخت کې دجمعې په ورستي صف کې دریدل.
هلکان به روژه نیولو ته هوسیدلو چې د جومات ملا او د کلی سپین ګیرو تشویقول او ویل
به یې چې په دې عمر کې روژه نیول ډیر ثواب لري او خدای پاک یې تاسو ته اجر درکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه برخه

لغمانۍ اوګره او د هغې ډولونه :

لغمانۍ اوګرې ،د پخولو ترتیب او د هغه ډولونو په اړه ښاغلي نجم الدین سعیدي په زړه پورې مطالب راټول کړي چې د سعیدي صیب لیکنې ته بې له تصرفه په دې برخه کې ځای ورکړ شوی دی ،هیله مندیم چې ددرنولوستونکو د پاملرنې وړوګرځي ۰

د پخولو ترتیب:

اوګره او د هغه د پخولو ترتیب ډیر ساده او اسان دی هغه داسې چې غتې وریجې دګرمو اوبو سره پاکې پریمنځي کله چې وریجې بریمنځل شوې په ایشیدلو اوبو کې یې تر هغه ویشوي چې نرمې شي چې دغه نرمې شوې غتې وریجې داوګرې په نامه یادوي چې په لاندې مختلفو ډولونو ترې ګټه اخیستل کیږي ۰

لمړی-اوګره دکرتو سره:

کله چې اوګره پخه شي هغه په نا شکن یا عادي غوري کې را باسي او د غوري په مینځ کې ښکلی خرخنی ورته جوړوي او پدې خرخنې کې سولول شوي کرت چې مخکې یې په کرتمال کې سولولي وي ځایوي او بیا زیر غوړي ، واز ده یاعادي غوړي په ارکاره کې ښه سره کوي او په خرخنې کې دسولول شوو کروتوله پاسه اچوي ،ورسته بیا په غوري کې د اوګرې له پاسه سابه، شلغم ، پخه شوې وچه غوښه د لوبیا سره په ښکلې نظم ځا یوي او د دسترخوان په سر یې ږدي چې د تعامل سره سم هرغوري د دوو څخه تر درې کسانو لپاره او که د کورنیو اویا دمیلمنو شمیر ډیر وي په همغه اندازه د غوریو شمیر هم ورزیاتوي ۰

کله کله په اخر کې د اوګرې خرخنی ورانوي او کرت او اوګره ګډوی چې هغه ګډه شوې کرت او اوګره بیاځانله خوندا وطعم لري ۰

دوم-اوګره دکنډ یا دغوا د عادي شیدو سره:

کنډ:هغه شیـدې دي چې غوا یې نوی خوسکی زیږو لی وي، پدې ډول اوګره کې په خرخنې کې کنډ یا شیدې ځایو ي اوکله کله سره شوي غـوړي هم دپاسه پرې اچوي ۰

دریم -اوګره د مستو یا شړمبو سر :

دا هم دهمغې اوګرې یوه بله نمونه ده چې په خرخنې کې یې مستې ځایو ي۰

دشړومبو سره اوګره په شړومبه کې ګډوي او د نوش پیاز یا عادي پیاز سره ترې استفاده کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۰
شړومبې اواوګره د لغمان په چارباغ کې ډیررواج لري ، ددې سیمې خلک د شپې له خوا اوګره پخوي او د شړومبو سره یې ښه ګډوي ورسته د دې ګډې شوې اوګرې سرور پټوي او د بیالې تر غاړې یې د اوبو په سرګدي او د سهار له خوا ټولـه کورنۍ په دسترخوان سر راټولیږي اویوځای ترې استفاده کوي ۰

څلورم - اوګره د لاونډ سره :
لاونډ یا)کړو (یو مخصوص تعم دی چې د شړومبو څخه یې جوړوي هغه داسې چې د مستو شړمبه په یوظرف کې اچوي او یو اندازه اوړه ورسره ګډوي تر څو اوړه په شړومبه کې ښه حل شي او په نغري یې ګدي تر څو ښه وایشول شي پس له هغه په ارکاره کې څه میده شوي پیاز په غوړیو کې سره کوي او په ایشل شوي شړمبه کې چې اوړه په کې حل شوې ورزیاتوي او د څمڅۍ سره یې نور هم خلتوي چې پـس له یو معین حرارت څخه خوندورلاونډیا)کړو (ترې جوړیږي چې دالاونډ د اوګرې په څرخني کې ځایو ي اوکله کله د سره شوي غوړي هم د پاسه پرې اچوي او په خوند او مزې سره ترې استفاده کوي ۰

پنځم -شوله:
شوله دغټو وریجو څخه جوړیـږي ، هغه داسې چې اول په غوړیو کې څه پیاز سره کوي او ورسته څه اوبه یا د پخې شوې غوښې ښوروا پکې ور زیاتوي کله چې داښوروا وخوټیدله پریمځل شوې غټې وریجې پکې اچوي چی پس له معین حرارت څخه ورته دم ورکوي او پس له هغه وازده په ارکـارۍ کـې سره کوي او د شولې د پاسه یی اضافه کوي چی خوندوره شوله تری جوړیږي ۰
د اوګرې یو بل قسم سبوناکه ده چې په شوله کې سابه ورګډوي او د سبوناکې به نامه خوندوره شوله تری جوړیږي چې د هغه د پاسه هم د وازدې یا غوړیو جغ باسي ۰

د اوګرې نوراقسام زموږ د ګران هیو ادو په نــور ولایاتو کې هم مروج دی لکه د پکتیا او خوست په مناتقو کې چــې د ډنډکي په نامه یې یادوي او پخول یې د لغمانۍ اوګرې سره فرق لــري ۰ همدارنګه د کابل په شمال کې لکه ګلدره ، شکردره او غوربند کــې چې د شولې غوربندي په نامه یادیږي په هغه کې کوفته ، لوبیااو ترخه مرچ ور ګډوي۰

باید وویل شي دغټو وریجو رواج د شرقي هند وچین څخه افغانستان ته انتقال شوی چې د پخولو ترتیب یې د نورو هیوادو سره توپیر لري ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لغمان کې داوګرې یا غټوو ریجو د استفادې ترڅنګ د مینو وریجو څخه چې د سرده دریدونې او یا ګرمه وریجو په نامه یې یادوي هم استفاده کیږي او دلغمان په مختلفو سیمو کې لکه د الیشنګ او الینګار په درو کې ، د چاردهي ، حیدر خاني ، ماشه خیل مندروړ ، قرغیو او ډیرونورو ځایو کې کرل کیږي ٠

لغمانۍ وریجې زموږ په وطن کې خاص شهرت لري او د هغه څخه خوندور پلو ، دمپخت ، شکربته او قابلي پلو پخوي چې زموږ د هیوادوالو دسترخوان ته ځانګړی خوند او رنګ ورکوي ٠

تیر یادونه

خـړ سیندونه سیلابونـه مـې یادیږي
د وطن شنه شنــه فصلونه مې یــادیږي

د ودونــو او دودونـــو رواجــونــو
ها دیري ها مـجـلسونــه مــې یادیږي

سندریزخوږی نغمې دحجرو مینځ کې
ها ګــیسونــه او کــټونـه مې یادیږي

د مــرغیوګــنه ګــونـه او سیــلونه
د چق مق ټوپــک غږونه مـــې یادیږي

د قزلاقو اویارمخـــچو پـــه موسم کې
د دامان د غره دامــونــه مـې یادیږي

په جوزا کــې د تــوتانــو په موسم کې
د فــصـــلونو درمنـدونـه مې یادیږي

مصلـــی اوددرمند شاخې په لاس کې
تورچنګړلوی لوی چجونه مې یادیږي

د دهقان په لاس چې تیګه دمیـزان شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپکۍ او خجورونه مې یادیږي

د چینی نه د اوبو منګی په سر کې
ها د پیغلو کتارونه مې یادیږي

مړ او بل داوربلکو الوتنې
د بامو د سر خوبونه مې یادیږي

په اختر کې د ځوانانو ډلې ډلې
ها میلې او اتڼونه مې یادیږي

د پی مخو ښکلو پیغلو بیر او بارکې
هغه لوی لوی زیارتونه مې یادیږي

رنګ په رنګ ښکلې جامې د طاعتونو
په مسجد کې ښه وعذونه مې یادیږي

څو مره ښکلې ښه ښایسته کلي باندې دي
جم او جوش د بازارونو مې یادیږي

یادول یې زیاتوي د زړه دردونه
افغاني ها تیر وختونه مې یادیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه برخه
په لغمان کې او سیدونکي قامونه او پرګنې

درنو لوستونکو!

دکتور محمد سعید «سعید افغاني» په خپل کتاب کې چې)زما ژوند (په نامه یادیږي او په کال) 1365 (هجري کې خپور شوی په لغمان کې اوسیدونکي قامونه او پرګنې په لاندې ډول شرحه او معرفي کړي دي:

اول: « ساپي »

په افغانستان کې د صافیو قوم یو لوی او مشهور قوم دی چې وایي ددوئ اول نیکه د قندهار دغوړې مرغی څخه راغلي دي او ددوئ نسبي سلسله د پښتنو په قامونو کې په درانیو باندې ګډیږي، وایي صافي په غلجیو نه ګډیږي بلکه د غلجیو سره د درانیو په وسیله ورورګلوي لري .

دصافیو د قامونو غټې ریښې په لاندې ډول دي .

الف–ودیر

ب-ګربز

ج–مسود

د « ساپیو » د قوم پرګنې په ټول افغانستان کې خپرې دي خودافغانستان په شمالي برخه کې ، کوه « ساپي » محمود راقي ، کو هستان ، او تګاب ددوئ اصلي او مهم مرکزونه دي ا و په مشرقي کې د کنړ « ساپیان » شهرت لري او هغه ځای دڅوکۍ په لسوالۍ ، با ډ یل،مز ار ، دپیچ په دره ، د سر حد څخه اخوا په سره کمر او د کنر په نورو سیمو کې اوسیږي. ساپي به کامه کې لویه سیمه لري ، ساپي په لغمان کې دعمرزیو ، سالاب ، ګړګړ ،باړیخی ، صبر اباد ، په سیمو کې هستوګنه لري ، په الینګار کې نازي هم « سا پیان» دی .

وایي: چې په کوزه پښتونخوا کې وزیر هم په اصل کې د ودیر صافیو یوه ریښه او مسود یې بله ریښه ده .

دلغمان په عمرزیو کې صافیان په درې پلرونو تقسیم شویدي .

۱- د خیر محمد بابا اولاده ده چې د خیر اباد کلی یې مرکز دی او لاندې ریښې لري.

پایه خیل ، یاسین خیل ، تورخیل ، ایاز .

۲- د عبدالمحمد بابا اولاده چې په ادو خیلو مشهور دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دابراهیم باباچې په ابرهیم خیلویادیږي اوس په عمرزیي کې دخیر محمد بابا اولاده دیره ده خلک عاجز او په اقتصادي فشار مواجه دي، ولی دغه خلک ډیرزړه ور او په میړ انې شهرت لري.

دویم: د ساک ، سهاک:

دساک قوم د لغمان ولایت په مرکزي سیمو کې اوسیږي او ددوئ ریښې موسی خیل او شمشیر خیل دي اود افغانستان په نورو سیمو کې هم هستوګنه لري ۰

دریم - تره خیل:

دوئ د لغمان ولایت د تندیو په کلي کې اوسیږي او زیاتره یې دکابل شمال شرق خواته د ترخیلو په قریه کې هستوګنه لري چې ددوئ یو څو با اعتباره خلک د وخت ددربار قابچي باشیان وه او د پور اعتبار خاوندان کڼل کیدل ۰

څلورم: رستم خیل:

ددوئ څه میشته کورونه د لغمان د ارمل به قریه کې اوسیږي او څه نور یې کوچیان دي چې داوړي په موسم کې یخو سیموته ځي اوپه ژمي کې بیرته لغمان ته راځي،مالداري اوسودا ګري ددوئ کسب دی ۰

پنځم – خروټي:

دوئ دلغمان د عمرزیو د علاقې په جنوبي برخه او د افغانستان په نورو برخو کې اوسیږي او ډیر مشهور قام دی ۰

شپږم: عبدالرحیم زي :

دلغمان ولایت د مندروړ په سیمه کې اوسیږي او په کابل کې هم کورونه لري په دوئ کې ښه با همته خلک تیرشوي دي ۰

اوم -هودخیل:

دوئ په ودخیلو شهرت لري او د لغمان د قرغیو د ولسوالی په برخه کې لویه سیمه لري او پـــه کابل کې د کابل شرقي خوا ته اوسیږي.

اتم - جبار خیل:

دوئ دلغمان د قرغیو د ولسوالی په سیمه کې معزز کورنی دي . په دوئ کې د قامي ملي مشران اوتاریخي خلک تیر شویدي ۰

نهم - تره کي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دلغمان دولايت په ځينو سيمو کې ميشته او کوچي کورونه لري او اوښانو او څارويو په روزنه مصروف دي او د افغانستا په غزني او قندهار کې شتون لري.

لسم - پشه ئي:

دوئ دلغمان ولايت تر څنګ يوه کلی لري چې د پشه ئي کلي په نامه ياديږي ، دوئ ځانته خاصه ژبه لري چې هغه هم په پشه ئي ياديږي . دغه ولس د اليشنګ د درې په لوړو برخو لکه دولت شاه او فراجغان کې هم او سيږي او په پشه ئي ژبه خبرې کوي ۰

يولسم - هزار ميښ:

دوئ دلغمان ولايت د تيرګړو په علاقه کې پراته دي او غريبکاره خلک دي ۰

دولسم - ميچن خيل:

دوئ دلغمان د عمرزيو د علاقې شمال ته يو لوی کلی لري دوئ هرې خوا ګر ځي او د نظرانې په ټولولو کې مصروف او دښه مهارت خاوندان دي ۰

ديارلسم - ناصر:

دوئ دلغمان ولايت د مندروړ د سيمې په جنوبي برخو کې ، او همداغسې د کابل شکردره او د افغانستان په نورو سيمو کې اوسيږي دا خلک زړور او جنګيالی دي ۰

څوارلسم – اکاخيل:

دوئ هم دلغمان د عمرزيو دمنطقې په شمالي برخه کې ميشته او کورونه لري د اوښانو او رمو روزنه کوي او د غره څخه لرګي راوړي او خر څوي يې ۰

پنځلسم – ديګان) دهکان):

دوئ په دري خبرې کوي او کورونه يې د افغانستان په نورو سيمو کې هم شته ۰

شپاړسم – محمد زي:

دوئ ځای ځای کورونه لري او د محمد زيو پا د شاهي کورنۍ په وجه دوئ هر چيرې ښې آبادې ځمکې تر لاسه کړې دي ۰

اولسم - ريکا ګان:

دوئ دلغمان ولايت د چاردهي په علاقه کې محدود کورونه لري او دکابل ريکا خانه ددوئ اصلي مرکز دی.

اتلسم - عمرخيل:

دوئ دلغمان د چاردهي) شاه ګذربابا او قلعه اخوند کلي تر څنګ (کې زميندار ه کورنۍ د ي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کابل په میدان کې هم زیاتې ځمکې لري ۰

نولسم - وریا خیل:

دوئ د لغمان د ولایت د عمرزیو د علاقې په لر او بر کې هستوګنه لري او خلک یې کاریګر او دهقان کاره دي دوئ د کابل په پغمان او دبغلان دولایت په مرکز کې هم ځمکې او کورونه لري.

شلم – وردګ:

دوئ دلغمان ولایت د عمرزیو دعلاقې په جنوبي برخو کې اوسیږي او په کابل کې د وردګو په علاقه کې مشهور قوم دی ، په دوئ کې ښه د کار او میړانې خلک تیر شویدي او د انګلیسانو داستعمار په مقابل کې د غازي محمدجان خان مبارزه د هیریدو نه ده دا قام تل په سیاسي جریاناتو کې لاس او برخه لري ۰

یویشتم - تاجک:

دوئ په لغمان او د افغانستان په نورو ولایاتو کې اوسیږي ژبه یې دري ده۰ چې دفارسي ژبې سره لږ تو پیر لري. وایي دري د دربار ځخه اخستل شوی او دا ژبه یو وخت د درباریانو ژبه وه ۰

دوه ویشتم– میرعلي خیل : دوئ دلغمان د باد پښ په علاقه او نورو سیمو کې اوسیږي ۰

درویشتم - نیازي:

دوئ دلغمان د ولایت داعلینګار په سیمه کې پراته دي ددوئ کورونه د کابل جنوبي خواته هم شته ، وایي دوئ د صافیو یوه ریښه ده۰ ځوک وائي: چې دوئ مستانه کورنۍ ده.

نیازي په کندوز اوخان آباد کې هم ځمکې اوکورونه لري ،چې غټ کلي ئې ملرغی نومیږي نیازي د پاکستان د پنجاب په سیمه کې هم ډیر شمیر او سیږي. نیازي د تخار ولایات د تالقان دمرکز او مربوطاتو کې لکه دقو لبرس په سیمه هم او سیږي ، خصوصآ په قو لبرس کې ډیرې ځمکې او کورونه لري.

څلورویشتم -اړوکي:

دوئ د لغمان د الینګار په منطقه کې اوسیږي او ددوئ تر ځنګ خانی او اختیار خیلو په نامه نور پښتانه قامونه هم پراته دي ۰

پنځه ویشتم ـ الکوزي)الکوځي (:

دوئ په لغمان کې لږې کورنۍ پیدا کیږی مګر د افغانستان په نورو ولایاتو کې هم شته او مشهور قام دی۰

شپږویشتم: سادات:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوئ دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم اولاده ده په لغمان کې ځای په ځای کورونه لري ، دوئ ته میران او پاچایان هم وایي په لغمان کې خواجه ګـان د ابوبکر صـدیق (رض) «حضرات» او د حضرت عمر فاروق اولاده هم شته ۰

اوه ویشتم - لطف الله خیل: دوئ دلغمان ولایت د تیر ګړو خانان او هلته د سنګ تو ودې) سنګ تودو (د قریه اوسیدونکي دي۰

اته ویشتم – بابکر خیل : دوئ د لغمان ولایت د الینګار د سیمې مشهور خانان دی او په کابل کې هم کورونه لري ، او درباري خلک ؤ.

نه ویشتم –نورستاني:

په لغمان کې ددوئ کورونه شته خو د لغمان شمال ته د نور ستان سیمه یوه لوی ولایت دی چې اکثره یې په ځانګړې ژبه غږیږي)سانسکریت (، دوئ د امیرعبدالرحمن په زمانه کې تابع او مسلمان شویدي د امیر حبیب الله خان په دوره کې ددوئ ډیرې ښځې او نجونې دوینځو په توګه دهغه دربار کې خدمتونه کول. چې د امیر امان الله خان په دوره کې آآزادې کړل شوي۰

د نورستان دخلکو بچیان د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې دربار ته لاره پیدا کړه چې په دې اثر ډیر پاخه او پوره خلک پکې وروزل شول چې بیا ورسته د افغانستان په اجتماعي ، ساختماني سیاست او ازادي په ساحه کې لوی رول درلود ، امیر حبیب الله په لغمان کې د قلع السراج تعمیر او باغ اباد کړ ، دا ځای په ژمي کې د امیر حبیب الله ژمني پلازمینه وه چې د بچې سقاو په وخت کې دا دملت په پیسو اباد شوی تعمیر وران او ویجاړ کړ شو ، امیر حبیب الله خان به د لغمان په کله ګوش کې هم میلې چړچې او شکار کا وه چې اخر هم هلته د شپې له خوا په خیمه کې د یو نامعلوم شخص له خوا وویشتل شو دده د مرګ څخه وروسته دده ځوی امیر امان الله خان باچا شو ۰

دیرشم – درګي: دوئ دلغمان ولایت په شمال شرق د شمنګل په قریه او د درګو د اوبو له پاسه کلو کې اوسیږي او کوچیان هم لري ۰

یو دیرشم – علی خیل:

دوئ د لغمان ولایت په شمال شرق دشمنګل او صابره ډوپې کلي کې اوسیږي او څه کورونه یې په کابل کې هم شته ۰

دودیرشم – ابراهیم خیل : دوئ د لغمان د ولایت د مندروړ په علاقه کې شاو خوا میشته دي ۰

دري دیرشم – محمد خیل : دوی د لغمان په ولایت کې هستوګنه لري ۰

څلور دیرشم – خیرو خیل : دوئ لغمان د ولایت د مندروړ په جنوبي ساحو کې پراته دي ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دیرشم – قولان :

دوئ لکه د کوچیانو په شان کابل او مشرقي او په خاصه توګه کابل ، لغمان ته تګ راتګ کوي او د تجارت کسب یې درلود مګر اوس یې په کابل کې ډیر کورونه او تجارتونه پیدا کړي دي ۰

شپږ دیرشم – اهل هنود :

دوئ هم دلغمان ولایت د تیر ګړو په کلي کې ساکن دي او هلته ځانله درمسال لري چې خپل دیني مناسک هلته اجرا کوي دوئ هم تجارت پیشه دي او د تیرکړوپه پخواني بازار او اوس دلغمان په ولایت کې دوکانونه لري۰

درنو لوستونکو!

د لغمان په ولایت کې اکثر خلک په پښتوژبه خبرې کوي او په دوهمه درجه کې دري ژبه ډیرویونکي لري اونورې ژبې یې لکه پشه ئي او نورستاني او شاړي دي چې په اقلیت کې حسابیږي۰ دلغمان ولایت د قامونو او ولسونو په ریښنو کې زیاتې مطالعې او څیړنې ته ضرورت دی او په اقتصادي ، جغرافیوي او تاریخي مسایلو کې یې بحث پوره ریسرچ غواړي ۰

په عمومي لحاظ د لغمان په ولایت کې د قومونو مختلفې پرګنې پیداکیږي او داسې معلومیږي چې دتاریخ په اوږدو کې په لغمان باندې ډیر مختلف انقلابونه ، تحو ولونه او تطورات راغلي دي ، خو ددې ټولو سره سره باید ووایو چې اوس هم دلغمان ولایت اکثره کورونه د ختو ، پخې یا خامو خښتو کورونه بې نقشې ابادې او په بې نظمه توګه عمومي ژو ند د مشکلاتو او لانجو سره مخامخ دی همدارنګه اوس هم هلته اکثرا د لمړ ی پیړ ی ددورې دودونه ،رواجونه روان دي ۰

د لغمان خلک د زیات طبعي ذکاوت لرونکي دي او خاوره یې د زراعتي او تخنیکي ښه بدلون لپاره اماده ده ۰ په ډیر تاسف سره بایدووایل شي چې په لغمان کې دقامونواو پرګنو د نفوسو تراکم ، بې کاري او بې غوري زړه سوزونکی ده چې د قدرت خاوندان باید ورته جدي او خاصه پاملرنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه برخه
د لغمان په کلواوباندو کې د اخترونو رواجونه:

د لغمان په کلو کې د اخترونو دودنـه او رواجونه ډیر په زړه پورې دي، کلي وال د اختر په ورځو کې تفریحي پروګرامونه لري ، هلکانو ته یې موراو پلار نوې جامې رانیسي چې د اختر په سهار هر څوک خپلې نوې جامې اغوندي او دکور د مشرانو سره د اختر د لمانځه لپاره جومات ته ځي، کله چې داختر لمونځ وشو نو د اختر د مبارکۍ لپاره د خپلو خپلوانو او دوستانو کورنو ته ځي .

په اخترونو کې دلغمان ولایت په مختلفو سیمو کې لکه د مهترلام بابازیارت ، د ولایت په مرکز ، دتیرګړو په پخواني بازار ، داستاني کلی چې دچاردهي په سیمه کې موقعت لري، بي بي هاجره ، بي بي صیب،مندروړ ،قرغه یي ،الیشنګ او الینګار په ولسوالیو کې په زړه پورې پروګرامونه اومیلې جوړیږي.

دکلوهلکان دخپلو مشرانو سره میلې ته ځي ، رنګ شوې هګۍ جنګوي او دکور لپاره ماهي ،څلوبۍ ،کجورې ، وچې او تازه میوې او نور خوندور خوراکي توکي داختر مبارکۍ کور ته له ځانه سره راوړي .

مسلمانان په کال کې دوه مذهبي اخترونه لري چې یو یې کوچنی اختر دی چې د روژې د مبارکې میاشتې له تیریدو څخه وروسته راځي او بل لوی اختر دی چې د کوچني اختر څخه دوه میاشتې او لس ورځې وروسته راځي .

په اسلامي هیوادونو کې دغه دواړه اخترونه په ځانګړیو مذهبي او دودیزو مراسمو سره نمانځي چې په یادشوو هیوادونو کې د اخترونو مذهبی مراسم یو ډول او په دودیزو برخو کې له یو بل سره تو پیر لري.

خلک د اختر له لمانځه وروسته خپل کورونو ته ځي په کور کې کشران مشرانو ته د اختر مبارکي ورکوي او بیا نږدې ګاونډ کورونو ته ورځي او له یوه کور څخه بل کور ته ورځي او د اختر مبارکي له یوې مخې پیل کیږي.

که څوک د قرباني کولو نیت لري نو کوچنی حیوان لکه وزه او یا پسه په کور کې قرباني کوي او که څوک په لوی څاروي کې شریک وي لکه غوا ،غویي، اوښ،مېښه ،نو بیا په لوی څاروي کې اووه تنه شریک کیږي.

د شرعي اصولو له مخې د قربانۍ غوښه په درو برابرو برخو ویشي، یوه برخه یې ځان لپاره جلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او بله برخه د بیوزلو لپاره او دریمه برخه د خپلو خپلوانو لپاره جلا کوي چې بیوزلو او خپلوانو ته په تقسیم سره غوښه ورلیږي ۰

خو په ځینو سیمو کې بیا د قربانۍ غوښه په درو برخو نه ویشي. د خپلو او بیوزلو برخه د اختر په ورځو کې پخوي او هر څوک چې ورکره ورځي هماغه غوښه ورته راوړي ۰ د اختر په ورځو کې هغه خلک چې له یو بل نه خپه وي د لاسه کیږي او کینې له منځه وړي ۰

ښځې او په ځانګړې توګه پیغلې نجونې د اختر په ورځو کې ډلې ډلې زیارتونو ته ځي چې له ډېرو لیرو ځایونو نه، مشهورو زیارتونو ته رواني وي او د ورځې ډېره برخه هلته تېروي ۰

د اختر په شپو ورځو کې د خوارړو شیانو اخېستل زیات وي ، ډېرى سوداګر کلچې، میټایي، کیک او هګۍ راوړي او د روژې وروستۍ اوونۍ کې د همدې توکو د خرڅونې له امله بازارونه له ګڼې ګونې ډک شي

غواړم په دې برخه کې ستاسو توجه خپلې یوې لنډې ادبي ټوټې ته چې سر لیک یې دی کوم اختر؟ راوګرزوم :

کوم اختر؟

زموږ د کلي د تروږمۍ مـــابنام څخه څو شیبې د مخه د کلي یو تنکي لس کـــلن هلک خـــوشحـــاله بریښیده ،دهلک د خوشالۍ علت یو هم دا وه چې هغه د سبا ورځې د اختر د راتګ څخه خبر شوي وه۰ هلک ته د هغه مور او پلار د اختر لپاره نوي جامي ،څپلي او واســکت رانیولـــي وه چې هغه په همــدي ماذیګر قضاد سبا ورځي نوې جامې او دنـــږدې دوســتـــانو د اختر مبــارکــۍ تحفې په خپل وجود کې تمثیلولې او همدا وجـــه وه چې هلـــک ته یې خوشحاله بڼه ورکـــړې وه ،په رښتیـــا سره کـــوم اختر چې ماشوم ته سبا راتلـــونکی وه، نه تنها هغه ته بلکې د کلي ټولـــو او سیدونکو ته یې د خوشحالي زیـــری ورکاوه.

هو ،کوم اختر ؟ د کورا و کلي اختر ،او که د مهاجرو اختر ،کوم چې د خپل کور ،کلـــیو او بـــانډو څخه لرې په پردي وطن کې لمانځي ؟ دا یو څـــرګنده خبره ده چې اختر هر چاتـــه هرچیرې او په هرځـــاي کې چې وي پوره او یا نیمه خوله خندا او خوښي وربښي.

نوا اختر کوم اختر؟

دا د ځـــوانـــانـــو د خـــوښیو اختر
د پیغـــلو نجـــنو د ټـــالیو اختر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کـــور او کـــــلـــي اخـــتــر
چــــي لـــوړ دودونــــــه لــري

د ســـپـــوراو پـــــــلـي اخـتر
ښــه رواجــــونـــه لـــــري

دا د خــوښيــوا ټــنــونو اختر
دا دخوشحاله ســرودونــو اختر

دی دبیوزلوکونډو رنـــډوواختر
د يتيـــمــانو او بــربــنــډو اختر

د غريبــانو او خـــانـــانو اختر
د مسلمــانودينــــدارانو اختر

وي مبارک دې په تمـامو خلکو
وي برکـت دې په تمامو خلکو

ښه افغاني دود او رسمــونه لري
خدايګو چې ښکلي رواجونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسمه برخه
دلغمان د دترګړو د جامع جومات خطيب او د ازادی د لياري مبارز مولوي عبدالمجيد

لمړی

خدای بښلی دکتور محمد سعيد) سعيد افغاني (چې دلغمان د ولايت دترګړو دجامع جومات خطيب مولانا عبدالمجيد مشر زوی دی ، په خپل کتاب) زما ژوند (کې د هغه په هکله ليکي:

زما پلار مرحوم عبدالمجيد د لغمان ولايت دعمرزيو د قريې د خيراباد په کلي کې هستوګنه درلوده او دمولوي سيد اميرخوی وه ، مولوي سيد امير چې دخپل وخت کره عالم او د ښه ملي شهرت او اعتبار خاوندوه دلغمان په کله کوټ کې چې دعمرزيو دقريې څخه په جنوب کې تقريبا شپږ ميله لرې موقعت لري او سيده چې د خپلو شاګردانو درسي حلقه يې درلوده او د خپل عمر زياتره مده يې هلته تيره کړې ده او په هغه ځای کې علاوه د تدريس څخه د خلکو د مشکلاتو او پربلمونو په حلولو کې د زيات ولسي قدرت او اعتبار خاوند وه ٠ مولوي سيد امير هلته کله کوټ ته نژدې د علي خيلو په کلي کې چې د کوزې ډوپې په نامه ياديږي د يو مشهورعالم چې په صوفي صاحب مشهور وه دهغه د لورسره نکاح وکړه ، صوفي صاحب په منطقه کې دبا نفوذو اشخاصو څخه وه چې په ډوپې کې يې د ځلوښت جريبو په شا او خوا مځکه درلوده ٠

مرحوم مولانا سيد امير ډير شاګردان روزلي دي چې د هغې جملې څخه د تګاب ملا صاحب فضل او مرحوم د هدې صاحب نجم الدين اخونزاده چې په ملا بزرګ مشهور وه د يادولو وړ دي٠
مولوي عبدالمجيد صاحب به قصه کوله هغه وخت چې زه شاګرد وم امير عبدالرحمن خان نجم الدين اخونزاده د هغه د مشهورو ماذونانو سره د تندور خانې په سيمه کې بندي کړی وه ځکه چې هغه د ولسي اعتبار او شهرت څخه برخورداره وه، ملابزرګ چې دخپل وخت دير متقي او مشهور عالم وه زه هغه وخت د هغه تپوس ته جيلخانې ته لاړم او خبر مې ورکړ چې زه د مولوي سيد امير ځوی يم او ستاسو ليدو ته راغلی يم ٠ همغه وه چې زه يې په ډير شوق وغوښتلم او په زياد اعزاز يې روغبړ را سره وکړ او شکر يې وويست چې د مولانا سيد امير صاحب ځوی دومره شوی دی چې زما پوښتنې ته راځي او له ما سره يې ډير لطف وکړ٠ زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادیږي کله چې زه د خپل پلار سره په ورستیو وختو کې تګاب ته لاړم زما پلار د ملا بزرګ صاحب د مقبرې پوښتنه وکړه دهغه قبر یې پیدا کړاو د اخلاص فاتحه یې پرې ولوستله ، د هغه په قبر یوه زړه ګنبده ولاړه وه ۰

وایي چې د مولانا سید امیر تر مړینې وروسته دهغه ځوی مولانا عبدالمجید ډیر وړوکی وه چې د خپل مورنی نیکه صوفي صاحب په کور کې پاته شوی وه ،څرنګه چې مور یې هم په وړکتوب کې مړه شوې وه نو دده تربیه دهغه دمورنۍ نیا په ذمه واخستله ،چې هغه یوه ډیره پرهیز ګاره ښځه وه اواولادیې نه درلود نودمولوي صاحب عبدالمجید په روزنه کې یې پوره پاملرنه او اهتمام کوه ۰
څه مده نه وه تیره شوې چې د مولوی صاحب مورنی نیکه صوفي صاحب هم وفات شو او صوفي صاحب بل نارینه اولاد نه درلود او تربوران یې دیر ظالمان وه د هغه د کور مالونه یې چور اومځکه یې ترې ونیوله ۰
مولوی صاحب عبدالمجید به ویل ۰ زموږ په کورنۍ کې زموږ د پوښتنې څوک نه وه او زموږ د پلار د تره ځوی محترم محمد شریف خان هم د خپل پلار فتح محمد خان څخه وړوکی پاته شوی وه نو همدا دلیل وه چې د تربورانو د ناروا په مقابل کې موږ بې وسې وو ۰

څه مده ورسته زما مادري نیا په ما باندې تعلیم شروع کړ ،دهیریدو نه ده چې د لغمان د صبر اباد مولوي سید عالم د ډوپۍ کلي ته زموږ پوښتنې ته راغلی وه په ما یې ډیره مهرباني وکړه او د نصیحت په طرز یې راته وویل ۰ پلار دې مشهورعالم وه ۰ ته ضرور باید د پلار ځای ونیسې ، ځه چیرته د کوم عالم سره دیره شه او صرف او نحوه او نور کتابونه ولوله کوشش وکړه چې وخت درنه عبث تیرنه شي ترڅو ښه عالم درنه جوړ شي ۰

هغه ویل چې د مولوی صاحب سید عالم نصیحت په ما زیاد تاثیر واچوه او دده دلاربښونې سره سم مې په زړکړې پیل وکړ په یو ځای او بل ځای کې مې په لږه مده کې صرف نحوه او بیا نور کتابونه ولوستل او بیا مې دمنطق او حکمت دکتابونو په لوستلو شروع وکړه او د وخت د څخه مې زدکړه وکړه چې پوره په دې کتابونو کې لایق شوم چې زیادتره مشهوروعالمانو شاګردان به ماته دتدریس لپاره راتلل ۰ ما پدې تحصیل اکتفا ونکړه او د تحصیل او زدکړې په مقصد په ښیوه ، د لغمای په چهارباغ ، قرغیو او مزینه کې دیره شوم او وروسته لدې څخه د تحصیل په مقصد پیښور ته لاړم ،هلته په پیښور ارغشتو او اشنغر کې مې دمعنوي ، لوی منطق ، حکمت ، تفسیر ، احادیث ، فقه اصول ،میراث ،ریاضي ،تجوید او نور دوخت مشهورعلوم دښو پیاوړو استادانو څخه ولوستل ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې پــه هغه وخت کې چــا چې به مروج علــوم ولــوستل د وخت د مشهورو علماو بــه ورته تصدیق ورکاوه چې د استادۍ وړ دی نو هغه ته به بیامــولوي صاحب ویــل کیده او د مولویتوب پګړۍ به دده په سر باندې مشهورو علماو په ول تړله ، چې مولوی عبدالمجید هلته دا افتخار تر لاسه کړی وه ۰

د مولوي صاحب عبدالمجید د سفر ملګري په دې باور وه چې هغه په ملګرتوب کې د پوره اخلاص خاوند وه ، د ده له ملګرو او ملګرو لدې سره پوره وفا کوله ۰ زما مرحوم پلار مــولانا محمد سعید سعید افغاني لیکي چــې زما نه یادیږي چــې زما د مــرحــوم پلار مولوي عبدالمجید څخه دې چا شکایت کړی وي ،ده به خپل ملګري ډیر په احترام یادول او په غیاب کې به یې ستاینه کوله همدا وجه وه چې دده ملګرو زما سره زما په ژوند کې د هغه په خاطر ښه رویه درلوده ،ده به د خپلو ملګرو څخه خوږې قصې کولې او د خپل سفر ملګري به یې ډیر یادول او پــه دې جمله کې د مولوي محمد ابراهیم کامه وال ، مولوي الهام الدین چې د لغمان په کــڅ کې د کجور ملا په نامه یې شهرت درلــود ، د چهارباغ مولــوي عبیدالله ، مــولوي محمد عالــم ، او قــاضي عبدالقدوس د لغمان د چهارباغ څخه ډیرې ښې خاطرې حکایت کولې ، همدارنګه مولــوي عبیدالله او مــولوي محمد عالم صاحب چې پــه اول کې د هغه د سفر شاګردان وه چې پــه نتیجه کې ډیر ښه عالمان شول ۰

دې ویل د کجورو ملا صاحب په سفر کې د جمعې په شپو کې دیر ښه او خواږه اشعار او نعتونه ویل او هغه وخت د هغه یو مشهور وړور وه چې هغه ښه متصوف او مشهور واعظ عالم وه ،هغه په وعظ کې ژړل په مخ او ګیره به یې اوښکې رواني وې ، دې قصه کوله یو وار د اسې پیښه شوه چې د کجورو ملا صاحب د غه وړور پــه وعظ کې ډیر وژړل خوکله چــې د وعظ څــخه خلاص شــو نــو په یو خاص مجلس کې ورته وویل: وروره دا څومره زیــات ژاړې ، ژړل ښه کار ندی ستر ګو ته دې تاوان رسوي او که نــه زه هم کولی شم چې خپل مړ پلار یا خپله مړه مور را یاده کړم او له تا څخه ډیر وژاړم ۰

مولو ي عبدالمجید په ټولو مروجو علومــو کې تدریس کاوه خو په منطق او حکمت کې یې ډیر شهرت درلود خو د عمر په اخر کې دده د تصوف جذبه زیاته شوه نویې د تفسیر ،حدیث ، فقه ، او تصوف علومو مطالعه زیاته کوله همدا وجه وه چې تګاب مشهور متصوف اخونزاده صاحب څخه یې د قادرې طــریقه وکړه ، دده طریقې په ټولو اذکارو او اورادو کې د مازونۍ مرتبې ته رسیدلی وه او د زیاتو مریدانو او مخلصانو خاوند وه۰

څرنګه چې د ښه تقوا او علم خاوند وه نو خلکو دی مجبور کړ چې د لغمان ولایت د تیر ګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشهور او جامع مسجد د خطابت وظیفه هم په غاړه واخلی ، پدې مسجد کې دی ډیر عمر دجمعې په ورځو کې موثرې خطابې ایرادې کړی دی چې دده شهرت د شاګردانو او مرید انو له لیارې نه تنها په لغمان او ننګرهار کې بلکه په ټول افغانستان کې زیات شو ،هغه ډیر ښه اواز او د ژبې فصاحت درلود او د ښه اخلاص او ګذارې خاوند وه ۰ نو همدا وجه وه چې هره ورځ له هرې خوا نه وربانديې د روحي او معنوي استفادې په منظور هجوم وه او دده په ديره کې به لنګر چلیده چې تراوسه پورې په لغمان کې زیات خلک دده د وعظ ،معقولې اونمونې روایتونه کوي۰

مولوی عبدالمجید د امیر عبدالرحمن د پادشاهي د وختونو قصې کولې چې په دې هکله یې داسې ویل: امیرعبدالرحمن په خلکو باندې زیات رغبت اچولی وه اویوا ځې دنوم څخه یې خلک بیریدل حتی هغه وخت چې هغه مړشو خلکو د ډارې ډیروخت دده د مرګ روایت قدرې هم نشو کولای ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسمه برخه

دلغمان د ترګړو د جامع جومات خطیب او د ازادۍ د لیاري مبارز مولوي عبدالمجید

دوم
مولوي عبدالمجید د وطن د استقلال او ازادۍ په مبارزه کې پوره او موثره برخه درلوده او د خپل قومي ځوانانو، مشرانو، شاګردانـو او پیروانو سره د انګلیسانو په مقابل کې دډکې، تورخم او ناجي په سیمو کې جنګیدلی دی . هغه به ویل چې موږ به د شپې له خوا د انګلیسانو په عسکري کمپونو داړه اچوله چې په دې اثر به د انګلیس عسکر ډیرو لانجو سره مخامخ وه ده به ویل په هغه شپو او ورځـو کـې چې صالح محمدخان عسکري افغاني منصبدار مـاتي وخوړه موږ برید پرینښود بلکه د غرونو په څوکوکې مو د شپې له خوا اورونه ددې لپاره بلول چې تر څو انګلیسي عساکر پدې پوه شي چې مجاهدینو د جهاد محاذ ندی پریښودلی او د مقابلې لپاره حاضر دي .

مولوي صاحب به ویل: د صالح محمدخان د تیښتي په وجـه پـه دغه ورځ او سباته د مبارزینو معنویات ښه نه وه خو دیني علماوو د مبارزینو معنویات تقویه کول او له بلې خوا مجاهد ینو ته د وطن د هري خوا زیات او تازه مرستي رسیدلي او په ټولو بریدونو کې ملي مقاومت ښه پیاوړی شو چې پدغه برخه کې د ننګرهار او سرحدونـو د اوسیدونکو جذبات د هیرودو نـدی او نه د ساپیوو مهمندو ، شینوارو ، خوږیانو او دباجوړ ځوانانو سرښندنه به د یاده ووځي .

باید ووایم چې د بلې خوا دا شکست ددې موجب شو چې دپښتونستان د سیمو اوسیدونکي د انګلیس د استعمار په ضد را وپاریدل او د هـرې خـوا څخه دمیړاني اوجهاد غورزنګونه په ډیر جوش اوخروش پیل شول ،همدا وجه وه چې انګلیس دې ته متوجه شو چې د اعسکري بریالیتوب نور هم لانجي زیـاتي کړې او عمومي احساسات یې ددوئ په ضد وپارول ، نو همداوه چې د خپل زیات ویر ي په وجه یې په هوایي بمبارد پیل وکړ او غوښتل یې چې په دې ډول په جنګیالیو کـې ویره واچوي خو دا کار نور هم خلک د مقاومت لپاره مصمم کړل او د شپې له خوایې په انګلیسي عسکري کمپونو باندې ډیر سخت یرغلونه تر سره کړل .

مولانا عبدالمجید ویل چې په دې جهاد کې ځما خـواږه خواږه ملګری اویاران شهیدان شول او یو وارداسې پیښه شوه چې زموږ د اوسیدو په خاصې غونډۍ د بمونو اوریدل شروع شول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديو بم په اثر موږ د خاورولاندې شوو خودنورو مجاهدينو په مرسته ژوندي له خاورو وويستل شوو ۰

هغه به د جهاد کيسې زياتې کولې او د خپلو افغانانو ميړانه يې په هغه وخت کې زياته ستايله ۰ ده ويل: افسوس چې د وطن په جهاد کې دملی مبارزينو سره کافي وسله او ازوقه نه وه بلکه يوائې ددوئ همت اوميړانه وه چې مقابل محاذ ته يې ماته ورکړه ۰هو، اکثره مبارزينو په نيم نس او نيمې تندې خپل د جنګ محاذ ساته ،چا سره شلخی توپک ، چا سره تفنګچه ، چا سره توره او دچا سره يوائې بيل اوکلنګ وه چې د زمرو په شان به يې په اورحملې کولې ۰

ده به ويل: د ژوبلې او مرګ ډاره د چا سره نه وه بلکه پدې عقيدې وه که ژوندی وې د جهاد ثواب درپه برخه کيږي اوغازي به وې او که مړ شوې نود شهادت مرتبه مومې ۰
ده ويل: دوطن په جهاد کې دمشرقي محاذيوازې ملي مبارزينو په برکت قوي پاته شوا وعسکري شکست او تيښته د مشرقي خلکو ته لکه د هيوا د د نوروسيمود مجاهدينو په شان د منلوړ نه وه بلکه دهغه وخت واقعات اوپيښې ددې ثبوت ورکوي چې ملي مبارزينو په يوه دوه ورځوکې عسکري خلا هم ډکه کړه بايد ووايم چې د صالح محمد خان د تيښتې په وجه د ټولوعسکرو عسکري طاقت له مينځه لاړ نشو بلکه ډير وړومنصبدارانوبې له کوم عسکري تنظيم څخه خپل د جهاد محاذونه کلک وساتل چې په دې جمله کې سور ناصري جرنيل دخپلو عساکرو سره د تورخم په محاذ کې په پوره ميړانې جنګيده ۰

مرحوم محمد شريف کامه وال چې په نجم المدارس کې مدرس وه دا قصه زياته کوله او ويل به يې چې دصالح محمد خان دتيښتې دوهمه ورځ وه ، زه په تورخم کې وم او په لياره کې زخمي شوم حرکت مې نشو کولی خو نصيب دا وه چې په ما باندې سور جرنيل مسلح په اسپ سپور د خپلو عسکري ملګرو سره راغی ، زه يې پورته کړم او سور جرنيل دخپل ځان سره په خپل اسپ د شا له خوا سپورکړم او دی په انګليسانو باندې ډير له قهره لکه دزمري په شان غړمبيده ۰

ځما پلارمرحوم دکتور محمدسعيد) سعيد افغاني (ليکي: هغه وخت چې زه په نجم المدارس کې مدير وم سور جرنيل ژوندی وه او د عمرپه اواخروکې يوځل مدرسې ته راغی ما په خپله حجره کې ميلمه کړ اودهغه ډير احترام او قدر مې وکړ ، د شپې له خوا دده سره قرانکريم او د کارتوسو ډکه تفنګچه وه ۰ وايي چې دده عادت وه چې د عمرتر اخره يې تفنګچه له ځانه سره ګرزوله ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي محمد سعید) سعید افغاني (لیکي چې ځما مرحوم پلار مولوي عبدالمـجید به وعظ او تبـلیغ دقرانـکریم د ایتونو او احادیثو په لوستلو په ډیر خوا ره اواز کولو او ځای ځای به یې په مناسب ډول د جلاالدین رومـي د مثنوي ،حافظ شیرازي ،ګلستان ، بـوستان او داسې نـورو کتابونو او د دپښتو شاعرانو شعرونه او منظومې په خوا ره اواز لوستلې ۰ هغه به د میا عبدالکـریم صاحب اشعارخوښول اوزیات به یې لوستل چې په هغه جمله کې :یې دا بیت یې زیات لوسته

اول دې خوب په بالښتو او بالینچو کړه جانانه
اوس دې د ګورچینجي بازي کړي هر اندامه سره
: یا د حافظ شیرازي دا بیت
شب تاریک بیم موج ګرداب چنین هایل
کجا دانند حال ما سبک ساران ساحل ها
:دا شعرونه یې د عمر په اخره کې زیات لوستل
همه با هوا و هوس ساختی
دمی با مصالح نپرداختی

همنشینان تو در کنج لحد خاک شدند
چشم عبرت بکشا خواجه اګر انسانی
:یا دا بیت
صبح صادق ملهم کافور دارد در بغل
ګر علاج زخم عصیان میکنی بیدارباش

مولوي عبدالمجید یوه وړکۍ کتابخانه درلوده چې په هغه کې مختلف علوم موجود وه خو ده به په سفرکې خپل قرانکریم ، دلایل الخیرات او تنبنیه الغافلین کتابونه زیات له ځانه سره ګرزول او لوستل به یې ۰ ده به د تجهید وظایف زیـات کول اوجذبو په حالاتو کې یې تصوفي اشعار ویلې او کله به یې ورسره ژړلې هم ۰

ده دنظم په کتابونوکې پوره مـهارت درلوداو د اشعارو ګلچین ور سره وه ، ده به دملي او وطني خدمت لپاره هم زیات کار کولو اوضرورت په وخت کې به یـې د بیچاره ګانو سره لازمه مرسته کوله ، دی د پوره جرت خاوند وه او په وعظ ، تبلیغ ، جلسواو مرکوکې به یې په صراحت خپل تحلیل وړاندې کوه او کله کله به یې ډیرغټ غټ خلک هم تـرټل خو په خلکو باندې دده قهر او غصه دده د اخلاص او بې الایشی په وجه بده نه لګیده ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده سره د ډیرو خلکو اخلاص وه او دده د لیدو لپاره د ډیرو لرې ځایو څخه خلک راتله ، دې به کله د تبلیغ او اصلاح لپاره د لغمان درو غـروکلو او بانډو ته هم تللو او هلتـه به وربـاندې زیات خلک را ټولیدل ، ده به اکثره په پښو منزل کوه چې کله به داس سورلۍ هم میسره کیده ۰

هغه د پوره ذکاوت خاوندوه او ډیرو باریکیو ته متوجه کیده هغه به ویل: د خدای پاک مخلوق سره د اخـلاص ژوند کول په کاردي او د اخلاص ثمره او نتیجه حتمي ښه په زړه پورې وي ۰
دې د ولایت او کرامت دعوانه کوله حـتی ویـل یې زه سره ددمره وظیفه کولوتر اوسه هم دکـوم کشف اومکاشفي خاوند نه شوم ۰
ده دملاې لنګ د شورش په وخـت کې هغه وخت چې د امیر امان الله خان په ضد انقلاب جوړ وه په پغمـان کې یوه لویه جرګه جوړه شوه د خپل قام او دلغمان د ولایت د علماو او دخلکو په وکالت وکیل انتخاب شو او دهغه وخت په لویه جرګه کې یـې فعاله ونـډه درلوده ، دې پـه هغه وخت کې پوهیده چې په امـیر امان الله خان پاندې دکفر فتوا او په دې اثر د افغانستان څخه دهغه وتل ښه کار نه وه ۰ هغه سره لدې چې د دیني پاکې جذبې خاوند وه د استعمارد سیسوته ښه متوجه وه او د وطن د خیر او سعادت لپاره ډیر هوسیده ۰
هغه ددین څخه دناروا استفادې مخالف وه اودیني علماو لپاره یې په خیراتو ژوند کول نه لوریده همدا وجه وه چې هغه به ویل :
کاشکې دینی علما علاوه د دیانته دخپـل رزق او روزی برابرولو لپاره کاراوکسب هم وکړې او داسې نه چې دین ددنیا لپاره وسیله وګرځوي ۰
دې به ویل : دې عـاجـز اوبیچاره ته ګوره چې خپلې نفقې ته حیران دی خو په قرض او سود هم خیر اوخیرات ورکوي او خپل ځان نورهم محتاجوي ۰اوویل به یې چې دې ملا او پیرصاحب ته ګوره چې هرڅه لرې خوبیاهم د یوعاجز او فقیر له لاسه خیراتونه اخلي ۰
ده په هر چا باندې دپـوره عـاطفې اوصلې خاونـد وه او دروحي جذبې په وخت کې به بل ډول ښکاریده او په ځینو حالاتو کې به ور څخه دتاثر او انفعال چیغه او کریکه هم وتله ۰

هغه مـرحوم مجاهد نجم الدین اخنـذاده صاحب ته عقیده درلوده همدا وجه وه چې کال کې به یو ځل او کـله دوه ځله هډې ته دده قبر د زیارت دعا له امله تلو ، ده به ویل دا مـرحوم دخپل عصر مبارز وه او دوطن دابادی او ازادی لپـاره یې نــه هیــریدونکې جهادونه او خدمتونه کړي دي ۰
مولوي عبدالمجید د تګـاب اخنذاده صاحب د مـخلصانو څخه وه او د هغه د ذهد اوتقوا زیاتې قصې کولې ، د نجم الدین اخنذاده صاحب د مشهورو ماذونانولکه د سنګر شیخ صاحب ، د بتخاک حضرت صاحب ، د اسلام پورشیـخ صاحب پاچا صـاحب ، د تـرګړو پاچا صاحب ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرکانو میا صاحب ، صوفي صاحب ،چکنور ملا صاحب اونورو علماو د تقوا ،
اعتبار او شهرت قصې کولې ۰
مرحوم مولانا عبدالمجید په کال ۱۳۲۰ه ش کې د ژمي په شپو او ورځو کې مریض شو او یو
څو ورځې پس له مریضي حق ته ورسید ۰
انا لله و انا الیه راجعون
د ده جنازه په ډیر اعجاز پورته شوه او په پوره احترام د لغمان د ولایت د عمرزیو د قریې د
خیراباد د کلي په هدیره کې خاورو ته وسپارل شو ۰
دی فوت شو خو د ده دصالحو اعمالو نقش تر اوسه پاتې دی، اوس موږ د ده روحي خوښي او
د دی د ښه اعمالو د پیروی او هغه ته پرته له دوعا څخه بله چاره نشته ،نو الهی ته موږ ته د ښې
پیروي توفیق راکړې او د ده په روح کې دې د خپل رحمت فیضان زیات او دایم وګرځوې ۰

امین یارب العالمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه برخه
د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت
لمړی

د لغمان لرغوني تاریخ او جغرافیوي مـوقعیت پـه اړه څیړونکو او تاریخ پـوهانـو ډیرې څیړنې او لیکنې کړي چې پدې برخه کې د هیواد د معاصره څیړونکو او لیکوالانو ښاغلي شهسوار سنګروال صیب او د ښاغلي پوهنیار ظفر اهتمام د معتبره تاریخي لیکنو او همدا رنګه د انترنیتي پانو څخه په زړه پورې او کره مطالب را ټـول شوي چې د دې مطالبو یادونه پدې برخه کې لا زم او ضروری ګڼل کیږي٠ هیله ده چې د دې مطالبو په را ټـولـو لو سره مـو د لغمان تاریخ او دهغه د جغرافیوي موقعت په اړه درنو لوستونکو ته د پام وړ معلومات برابر کړي وي ٠

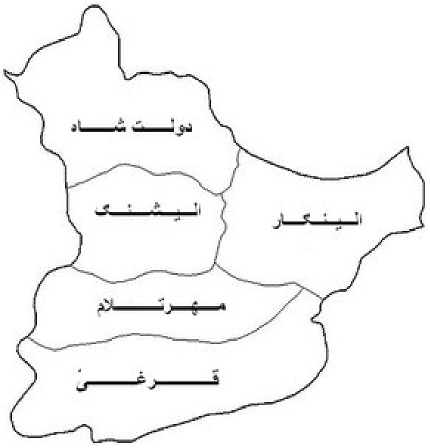

لغمان (لمپاکا-لمغان)

جغرافیوی موقعیت :

لغمان د افغانستان د ختیځ ولایـتـونو څخه دی چې شمال ته یې بدخشان ، سهیل لور تـه یې ننګرهار او کــابل ، ختیځ لور ته یې کونړونه او لویدیز پلو ته یې د کاپیسا او کابل ولایتونه پراته دي ،د کیشت او کاشمونډ غره لویدیځ ته د لغمان ولایت د جنوب له خوا رانیولی دی هر څومره چې د لغمان ولایت د جنوب له خوا د شمال په لور پر مخ لاړ شي د ځمکې جـګوالی یې زیاتیږي ٠

لغمان د ځینې روایاتو له مخې د کابل څخه تر پیښوره ټوله سیمه رانیوله دا ځای د هغه پخوانۍ لیارې پــه سرپروت او یو مهم دمه ځای دی چې له سروبي څخه د باد پیچ یا باد پښ غاښې را پدې خوا په زیړانې دښته کې راتیر شوی او د الیشنګ او الینګار د رودونو د مخامخ کیدو په نقطه کې کوم ځای چې د نــیسا یا لرغونی ښار پروت وه رارسیږي او له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځایه ادینه پور یا دینپور ، نګاراهار او بله ځانګه یې د ګمبیري په دښته کې کنړونو ته ورغځیدلې ده ۰

دلغمان پراختیا ۷۲۱۰ کیلومتره مربع ده او د نفوسو شمیره یې ۳۱۰۶۵۱ کسانو ته رسیږي او په یو کیلو متر مربع مځکه کې یې ۴۳ کسه وګړي ژوند کوي ۰
دلغمان ولایت څلور ولسوالۍ لري چې د قرغیو ، الینګار ، الیشنګ او ننګراج ولسوالیو څخه عبارت دی همدارنګه دوه علاقه دارۍ لري چې دولت شاه او منډول نومیږي ۰ دلغمان ولایت ټول کلي ۶۴۰ دي ۰

د لغمان لرغونی تاریخ :

لغمان یو مهال دالینایانو د مربوطاتو څخه وه او همدا شان د بودایي مدنیت ددې سیمې مرکزیت بلل کیده او د اشوکایا دهندي یوریانو د کورنۍ پاچا د دورې دبرلیکونه او همدارنګه د درنتې ترڅنګ د یو شمیر بودایي اثار ودرلودونکي دي هغه چې د څیړونکو او پوهانو د پوره پاملرنې وړ دي ۰
لغمان د افغانستان د نورو ولایتونو په څېر یو مهم ولایت دی چې اوږد تاریخ لري د پخوانیو او زړو متونو له مخې د لغمان لرغونی نوم "لمپاکا "دی او د ګندهارا له هغو مهمو ښارونو څخه دی چې دټکسلا نه)تکزیلا (را واخله تر پېښوره او بیا ترکاپیسا او بامیانو پورې به پرې تګ اوراتګ کېده ۰
هغه مهم ښار چې په دغه لویه لاره اباد وو "نیکایه " یا "مینسه " په نوم یادیده. لرغونپوهانو د څیړنې له مخې ددغه ښاربنسټ هغه مهال د سکندر له خوا کېښودل شو چې نوموړی دافغانستان
د شمالي سیمو د نیولو نه وروسته دوهم ځل د هندوکش جنوب د پنجشیر د سیند په اوږدو کې لــه کــاپیسا نه د نجراو او تګاو له لارې "لمپاکا " یعنې لغمان ته راورسید ۰

د لغمان ولایت د ختیزو سیمو په لاره کــې د یوناني سکندر لپاره د پام وړ وو. نو ځکه یې د "مندوړ "او چارباغ ترمینځ کرغیو ته نږدې د "نیکا "په نوم ښاروډان کړ. یوناني سکندر د برې په موخه خپل پوځ په دوه برخو ووېشــه چې یوه برخه یې لــه لغمانه دده په مشرۍ د کنړ له لارې د سوات پــه لور او دلښکرو دویمه بــرخه یې د جنرال "پرویکاس "او "هغستیون" په مشرتابه د کابل او لغمان سیند د جنوب اړخ لورته تر خیبردرې پورې پرمخ لاړ چې پــه پای کې د سکندر ټول ځواکونه په "اندس "یعنې دسیند رود په برخه کې یو ځای شول ۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغمان دلرغونتوب يوه بله مهمه بېلگه دا ده چې د لغمان د پلازمېنې نه ښايي د درې ميلو په واټن لويديز لور کرغيو ته نږدې د "شله ټک " د غره په لمنه کې هغه کښل شوې ډبر ليکونه چې په 1348 لېږديز لمريز کال تر سترگو شول ددغو ډبرليکونو له "ارامي "ليکدود نه دا ډاگيزه کيږي چې د "اشوکا " د مهال په واکمنۍ کې ښايي کښل شوي وي نو ځکه خو دغه ليکدود دهغه مهال يو ټاکلی زمان په گوته کوي ٠
دغه دوه ډبر ليکونه چې د يوه ډبر ليک په څلورمه کرښه کې د (لمکان جتي Lemkan Jiti (نوم گورو له دې څخه دې پايلې ته رسيږو چې لمکان)وروسته لمغان(داوسني لغمان لرغونی نوم دی. که څه هم له دې نه دمخه د لمپاکا په نوم ياديده٠

اشوکا)د بندو سارا زوی او د چندراگوپتا لمسی(د موريا د کورنۍ دريم واکمن وو چې له هندوستان نه راواخله تر ارغنداب پورې ځمکې يې لاندې کړې وې. د اشوکا ډبرليکونه هغه وخت د لويديزې نړۍ کارپوهانو ته مشهور شول چې لرغونپوه پوهاند)Marestunمارگستن) او)Altham التهم) وروپېژندل. چې وروسته بيا په دې برخه کې)Perclaned "پرکلند (هم په څېړنو او ژباړنو لاس پورې کړ ٠

په 1949 زيږدې کال د پوهاند "هنيگ" په زيار او نوښت د اشوکا په "ارامي " ډبرليک چې په لغمان کې ترلاسه شوی وو په دې اړه يوه اوږده او هر اړخيزه مقاله وليکله شوه چې د لرغونپوهانو له پاره ډېره د پام وړ وگرزېد ٠

څرنگه چې اشوکا يو روحاني شخصيت وو تل به يې د ټولنې اخلاقي اړخ ته پاملرنه کوله نوځکه به يې دا ډول ډبرليکونه کښل او په داسې يو ځای کې به يې دا کار کاوو چې د هرليدونکي پام به ورته را گرزېده٠ له لغمان نه سر ببره دا ډول ليکنې او انځورونه په کندهار، ننگرهار)درونټه(او ټکسلا کې هم چې ورته ښه لري کښل شوي دي٠

مشهور څېړونکي او تاريخپوه "بيلو "* وايي په هغه مهال به هندوانو گندهارا ته د "شمال جنت" وايه خو د بده مرغه چې د چنگېز د تاړاکونو له بابته هغه ډېرين ښارونه چې د اوسني مهال د ختينو خښتو په ځای ډبريني خښتې پکې کارول شوې وې)او هم هغه انځورونه او تصويرونه چې پکې ايستل شوي وو او ځانگړی ارزښت يې درلود (له مينځه لاړل ٠
د گندهارا اوسيدونکو هندوانو ته چې يو مشهور ټاټوبی يې لغمان وو که له يوې خوا دغه سيمه د طبعي ښکلا له بابته په زړه پورې وه خو له بلې خوا ورته د مذهبي دودونو له کبله هم د پام وړ وه٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه په لغمان کې د کندنو له مخې کوم اثار چې د بودیزم او برهمنیزم د مذهبونو په اړه تر لاسه شوي د ډېر ارزښت وړ وو نو ځکه يې د دې دوه لاملونو له پلوه ګندهارا د "شمال جنت" وګانه.

د مخه مو یادونه وکړه چې لغمان په یوه لويه لار پروت ولايت دی او په لرغوني زمانه کې هم له سکندر نه را واخله بیا تر ګوډ تېموره پورې تيري کوونکي دغې سیمې ته راغلي دي. د تېمور په اړه ویل کيږي چې د پنجشیر له لارې د لغمان الیشنګ ته راغلی و او غوښته يې چې د لغمان نورستان)بلورستان (تـه ځان ورسوي خو نورستان ته په لاره کې يې لس زره سر تیري له مینځه لاړل نو بیا يې د نورستان د سیند په غاړه د الیشنګ په ناجل کې یوه کـلا ودانه کړه چې اوس هم د تېمور کلا په نوم یادیږي .

ګوډ تېمور ځکه په ډېرې چټکۍ هغه مهال خپل ځواکونه تر شا کړل چې سرتیرو يې په هغو غرونو او ګړنګونو کې جګړه ونشوه کولای او هره ګړۍ له مینځه تلل نو غوره يې وګڼله چې له دغه سیمې نه پښې سپکې کړي. نوموړې د کټور په دره کې هم یو ډېر لیـک کښلی دی چې دده د تیري نښه يې ګڼلای شو .
دا رنګه د لغمان په الیشنګ دره کې د امیر حبیب اله خان په مهال یو ډبرلیک چې د تاریخ نه د مخه پېر پورې اړه لري ترسترګو شوی دی چې پخپله امیر هم هغې کتیبې د لیدلو له پاره ورغلی وو چې عکس يې بیا د مارچ 25 نېټه)1917 م (چـې د وري لــه پنځمې)1296 ش(سره برابره وه د سراج الاخبار په خپرونه کې خپورشو .

کومې انځور شوې کرښې چې په دغه ډبرلیک کې ګورو ښايي چې 5000 کاله د مخه د پخوانۍ ډبرې پېرېو پورې اړه ولـري څېړونکي په دې اند دي چې دغه کښل شـوې او انځور شوې کرښې له هغو کرښو سره ورته دي چې د سمنګانو په شپاړس)16 (کیلو متري کې تر سترګو شوې.
د تېرې خبرې په ټینګار نه یوازې د ګوډ تېمور لښکرې نورستان ته نه دي رسېدلي بلکې د سکندر پوځونه هم نورستان تــه پــه لاره کې په ګونډو شول دا ځکه چې د نــورستـــان طبـعي اوجغرافیوي جوړښت داسې دی چې هېڅ بهرني پوځ نه دی ایل کړی.

څېړونکو دا منلې چې د سکندر پوځونه بلورستان تــه نــه دي رسېدلي خــو هغه وخت چې سکندر لغمان ته ورسېد لکه د مخه مو چې وویل کرغیو ته نږدې يې یو ښار ودان کړ او دغه ښار په نامه یادېده چې دغه " Naisa نومیده هغه ښار ته نږدې وو چې د "نیسا " Naica چې "نیکا ښارد شرابو د ښار په نوم مشهور شو او مذهبي ارزښت يې هم د پام وړ وو. وايي چې دغه ښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ته نږدې وو چېرته چې د الینګار او الیشنګ دواړه سیندونه یو ځای کیږي٠

ځنې څېړونکي وايي چې د "نیسایا" ښار د کونړ په چغسرای کې ودان وو او هغه ځای ته نږدې وو چې د اسمار او پېچ سیندونه سره یو ځای شوي دي ولې ځنې لـرغونپوهان وايي چې دغه ښار د ننګرهار په اډه نومي ځای کې اباد وو. "موسیو فوشه" په دې اند دی چې د "نیسه" ښار په کوزني لغمان کې چېرته چې د الینګار او کابـل سیندونه سره یو ځـای شـوي دي ودان وو چـې وو چې پـه تاریخ کې "دیـونیزوس " Diwnaisah د ښار د ساتونکي نوم "دیو نیسه هم راغلی دی. په لرغـونو تاریخونـو کې د الینګار او الیشنګ یـادونه ډېـره " Diwnaisyus شـوې ده آن په ویدي سرودونو کې هم د هغو لسو اریایي ټبرونو د نومونو په لړ کې چې د راوي)پنجاب(د رود په غاړه سره نښتي وو یادونه کړې. دا ټبرونه الینا)الینګار او الیشنګ(، بهالانه)د بولان د درې خلک(، شیوا)د سیند غاړې خلک(،پورو)د ګندهارا شاوخوا خلک(، انوپکتیه)د پښتنو ټبر(او نور وو٠
ولې ځنې د بلورستان خلک هم الینا بولي. یونانیانو ځنې میتولوژیکي پېښې له یونان نه افغانستان ته راوړي دي لکه چې د پرومته زندان یې د هندوکش په یوه سمڅه کې انځور کړی دی٠

ولې پخوا تر دې چې یونانیان خپلې استورې افغانستان ته راوړي زموږ په هېواد کې د)Mahshwara مهشوارا(په نوم د نمانځنې)رب النوع(استوره وه چې د لوړو غرونو ساتونکی یې
باله. نو ویلای شو چې "دیونیزوس" د شرابو یوناني رب النوع نه وو بلکې دا هماغه " مهشوارا" د غرونو ساتونکی دی چې د غرونو په سرونو یې انځورونه تر سترګو شوي دي٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوارلسمه او وروستۍ برخه

د لغمان لرغونی تاریخ او جغرافیوي موقعیت

د ویم

ځنې څېړونکي د لغمان د لرغونتوب په اړه دا خبره هم کوي چې نو موړی ولایت د افغانستان د ځنو نورو سیمو او ولایتونو په څېر د هندوکش د لرغوني تهذیب له وارثانو څخه دی چې په دوي کې خنجان، اندراب، شتل، سالنګ، پنجشیر، نجراو، تګاو، کاپیسا، لغمان، نورستان، چترال، سوات، باجوړ، دپامیر د غره په لمنه کې مېشت او سیدونکي او نورد ببلګې په توګه یادولای شو ۰

د) هیوان ځنګ (له څېړنو نه ډاګیزه شوي چې د اومې زیږدي پېړۍ په نیمایي کې له کاپیسا او باګرام نه نیولې تر لغمان او ننګرهار پورې ددې سیمو او سیدونکود برهمنیانو ددودونو په رڼا کې خپل ځانونه په ایرو لړل او دا کار دکابل برهمن شاهانو هم کاوو خو د صفاریانو د ګواښنې له بابته د هیواد جنوبي سیمې له دغو پیروانو او پلویانو څخه پاکې شوې او د غزنویانو په مهال کې له لغمان او جلال اباد څخه هم د دغه دود لمن ټوله شوه نوموړی وایي:
"زه چې 630 زیږدي کال په دوبې د پنجشیر د رود په غاړه ننګرهار ته تلم د کابل او پنجشیردرود په ګډونځي چې ورتیرشوم د کیڼ لاس خواته مې د لمپاکا)او سنی لغمان(ولایت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. تر لمپـــاکا چې ور تیر شوم "نګاراهارای ")ننګرهار (ته ورسیدم ۰

کله چې د تګین کورنۍ الپتګین غزني ونیو او د "لویکانو "کورنۍ یې تر شا کړه نوموړې یو کال په غزني اوزابلستان کې واکمن وو. دده له مړینې وروسته بیا غزني اوګردېز پاچا "لویک " د کابل شاه د زوی په مرسته تېرى وکړ خو د سبګتګین له لاسه یې ماته وخوړه. سبګتګین پوه شو چې د پښتنو پاچالویک سره دده جګړه پای نه لري نود خپلې اوښیارۍ له کبله یې له پښتنوسره خپښې او خپلوي وکړه اوځان یې د هغوي زوم کړ. بیا نو د پښتنو په مرسته یې بست، زمینداور، تخارستان ، غور ، بامیان او زابل ونیو او همدارنګه د کابل د رود په غاړه د لغمان په سیمه کې د "جیپال " له لښکرو سره مقابله وکړه او د هغه سل زره لښکر یې د پښتنو په زور مات کړ او تر پېښوره پورې ځمکې یې لاندې کړې په دې اړوند نامتو تاریخپوه عتبي او ابن اثیر هم کاږلي دي چې غلجي پښتنو له نوموړي سره ډېره مرسته وکړه او دده ملګري شول۰

هغه وخت چې سلطان حمیدلودي دملتان واکمن وو نو له لغمان نه ترملتانه دا ټولې ځمکې دده په واک کې وې. د نوموړي د واکمنۍ هغه لوری چې تر لغمانه پروت وو په "حدود العالم "کې داسې راغلی دی: "دا هغه سیمه وه چې د "لمغان "د سیند په غاړه پرته وه، لمغان یو ودان هېواد وو ، د سوداګرۍ چارې په کې پرمختللې وې او ډېر سوداګر په دغه ښار کې مېشت او استوګن وو. ډېرو او سپدونکو لمغانانو به بوتانو ته عبادت کاوو. په لمپاکا کې ډېرې وریځې کیږي هوا یې نرمه او پسته ده له ساز او اواز سره مینه لري، اوښیاران او تېز فکره خلک دي۰

د کابل مجلې 5 کال 6ګڼه کې هم د لغمان ولایت په اړه داسې لولو : "ددې سیمې ځنې برخې په هغه مهال کې د کاپیسا د پاچا تر لاس لاندې وې چې جنوب ختیز ته یې د ننګرهار لوی ښار پروت دی. "
دارنګه یوځل بیا د حدودالعالم یادونه کوو چې د لغمان په اړه یې لیکلي دي: "دینور لمغان د سین پر دابله غاړه د لمغان د ښار په برابر یو بل ودان ښار وو چې د خراسان سوداګر هلته او سپدل ۰

د اسلام د سپېڅلي دین له خپرېدو نه وروسته لغمان)پخواني نومونه لمغان او لمپاکا (هغه او سنی نوم دی چې د لرغونو نومونو په ځای اوس په همدغه نوم یادیږي. یوه ښېرازه غوړېدلې سېمه ده چې له پخوا نه اباده او سمسوره وه.
هغه کډوال چې د هېواد له بېلابېلو سېمو څخه را کډه شوي دي یو شمېر ډېر د بېلابېلو قومونو او توکمونو خیلو نه په لغمان کې ودان دي د اوسنیو سر شمېرنو لـه مخې په سلو کې 73

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه، په سلو کې 14نورستاني)که څه هم اوس نورستان مستقل ولایت دی (په سلو کې 12 پشه يي)شاړي(، همدارنګه نور ورونه قومونه لکه تاجک، عرب، هندوان، ګوجر، سادات او نور ددې ولایت اوسېدنکي دي. پلازمېنه يې د مهترلام ښار دی او مهمې ولسوالۍ يې الينګار، اليشنګ، قرغه يي او دولت شاه نومېږي۰

دلغمان دا يادې شوې اولسوالۍ ځکه مشهورې دي چې د سکندر پوځونه کرغيو ته نږدې په يوه ودان ښار کې پراته وو.)الينا (لکه څنګه چې يې دمخه يادونه وشوه د آريايي لسو قبيلو څخه يوه قبيله وه چې په الينګار، اليشنګ، نورستان او د لغمان پـه نورو سېمو کې استوګن وو چې اوس يې هم)ګار- شنګ (د "الينا "لرغوني نوم خوندي کړی دی. دارنګه دلغمان دپلازمېنې مهترلمک)مهترلام (په اړه هم ویل کیږي چې پخپله هیوان څنګ هم د اګست په 15 نېټه په 630)زيږدي (کې د کاپيسا له لارې نه دې ځايته رسېدلی دی. ده ته ډاګيزه شوه چې دلته د لسوتيګو)ډبرو (په شاوخوا کې عبادت ځايونه جوړ وو چې د سيمې نوم يې "لان پو ")چې په سنسګرت کې لمپاکا (و. دلته دوه ډبر ليکونه هم وو چې د يوه ډبر ليک په درېمه کرښه کې د "لمک "توری کښل شوی وو. ښايي چې دغه د مهترلمک او يا مهترلام نوم وي او يا دا چې "مهترلام "نـوم دی او "لمک ")لمکان=لمغان =لغمان =لمپاکا (يې تخلص دی چې په زړو متونو کې لمک =لمکان د اوسني لغمان لرغوني نوم دی۰
سکندر چې کله هندوکش ته راورسيد د غرونو دا لړۍ يې د نړۍ پای وګڼله او دا يې "قفقاز "د هندي قفقاز په صفت "کوکاکوس انديکوس "وباله چې دهندوکش اوسنې نوم هم "انديکس " نه مينځته راغلی دی۰

هره خبره چې وي وي به خو کله چې سکندردلته را ورسېد ددې ښکلي ښار پاچا)Bacuse " بکوس (

چـې دشرابـو رب النوع وولـه نومـوړي سره وليدل اوغـوښتنه يې تـرې وکـړه چـې ددې ښار او سېدونکو ازادي ته درناوی وکړي۰
سکندر بيا د "بکوس "غوښتنه او وړانديز ومانه نو ځکه يې د تيري نه لاس واخست ... هغه مهال چې دسکندر پوځونه د لغمان له دغې سېمې نه په دوه برخو وويشل شول چې يو شمېر يې د سکندر په مشرۍ د کونړ له لارې سوات ته او بـله ډله د خيبر له لارې روانـه شوه. دا دواړه ډلـې په اټک کې يوځای شوې او د ټکسلا پاچا "امبي "ته يې ځواب ولېږه ، هغه هم له سکندر سره روغه جوړه وکړه خو د لغمان د واکمن په څېر يې خپل وړانديز ورغبرګ کړ۰

ځنې په دې اند دي چې لمک د لغمان لرغونی نوم دی او "مهتر "دمشر په مانا دی. "مهتر لمک "يانې د لغمان مشر يا پاچاوه۰د ويدي په سندرو کې چې تقريبا 14 سوه کاله تر مـــيلاد د مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اريايي رو حانيو نو او شعراوو له خواجوړ شوي دي، دلغمان نوم د "لامهک " په شکل ذکر شوی دی " سر مـــحقق بختانی، ژبـڅېړنه ، 210 او 211مـــخونه داسـي روايتونه هم شته چي هغه مهال لغما ن په لر او بر وېشل شوی و. کوزنۍ برخې ته يې "بهــالانا " ويـلې او برنـۍ برخې ته يې "لامهکا ". د لامهکا اوسنی نوم لـعمان او د بـهالانا اوسنی نـوم "بولان " دی چې د کرغيو ولسوالۍ پورې اړه لري ښايي دا خبره هم د حقيقت نه لرې نه وي چې پر دې خاوره به دا دوه توکمه اباد وو ۰

مهترلمک)ع(

مهترلمک د نوح)ع(پلار دی ښځه يې قيـــنوش د نوح مـــوروه . او په حقه پيغمبرتېرشوی دی نوح ع دحضرت ادم ع دکوزيدو څخه) ۱۶۴۲ (کاله وروسته پيغمبري تـــه رسېدلی. د لمـــک ع پلار «متوشلخ»، نبکه يې اختوخ اوغورنبکه يې« يارد» وو ؛کله چې د نوح ع کښتۍ کېنا سته يو شمېروګـړي دمهترلمک)ع(او دده ورور نورلام) رح (او خورېې بـي بـي حاجـرې سره يوځای د نورستان په لاره اوسني الينګارته راغلل،خلک يې حق دين ته رابلل او بيا په بېلابېلو ځايونو کې مېشته شول ۰

تاريخي روايات وايي چې لمک په لغمان کـې وفات شو،خور او ورور يې هم په الينګار کې وفات شوي چې مشهور زيارتونه پرې جوړدي خورېې دهرمل او مـــيداني ترمينځ د بي بي حاجرې په نوم زيارت لري او وروريې نورلام صا حب د نورلام صا حب دره کې په زيارت کلي کې ښخ دی ۰

په مهترلام بابا ، سلطان محمود يوه ښکـلې مانـۍ جوړه کړې،ځکه هغه خوځله خوب ليدلی ؤچې دی پيغمبردی او پـه دښته کې پروت دی هـمدا رنګه دمهترلمک د پيغمـبري په هکله د مشهور روحاني شخصېت د کچورې ملا صاحب وېناوې چې تل يې ويلې: هو !مهترلام با با په حقه پيغمبر دی هم د ثبوت وړ ده۰

دمهترلام با با د مزار خواته يو ستر باغ او حضيره)هديره (ده په دې هديره کې ستراومشهورکسان لکه: يو سف خان د غازي محمد نادر خان شهيد پلار، شهزاده فريدون،غازي محمد شاه خان بابکر خيل ،فيض محمد خان او نور غازيان ښخ دي اوزيار تو ته بې خلک له لرې ځايو څخه راځي پخوا به لـه هنداوپنجا ب نـه هم د لته خلک او ګـرځندويـان راتلل د پنجشنبې اوجمعې پـه ورځـوبه په ځانګړې ډ ول دلته د سا ز،سند رو او مـذهبي موسيقۍ په لس ګـونو ډلې مـوجودې وې شپه او ورځ به يې مينه وال په وجّد او مستۍ را وستل دغه دود اوس هم په پسرلي کې لمانځل کېږي ۰

Www.Afghannang.Com
Afghannang@hotmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library